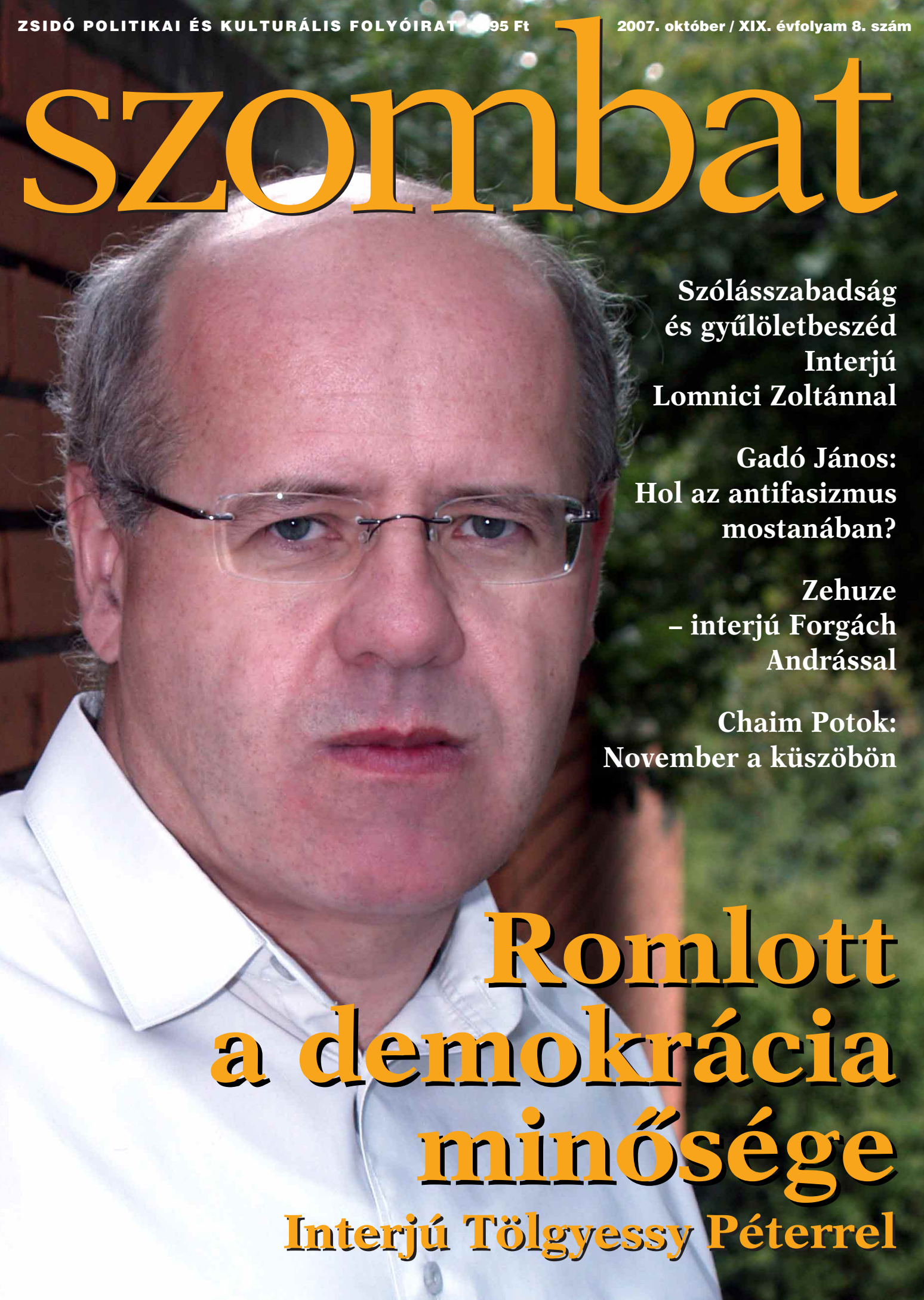

szombat

A close-up portrait of a middle-aged man with thinning grey hair and glasses, wearing a white collared shirt. He is looking directly at the camera with a neutral expression. The background is a blurred green, suggesting foliage.

Szólásszabadság
és gyűlöletbeszéd
Interjú
Lomnici Zoltánnal

Gadó János:
Hol az antifasizmus
mostanában?

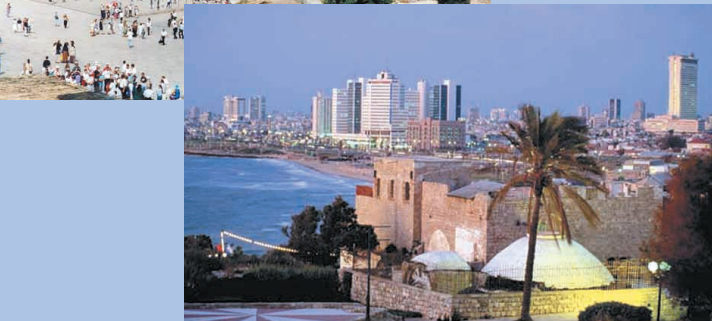
Zehuze
– interjú Forgách
Andrással

Chaim Potok:
November a küszöbön

Romlott
a demokrácia
minősége

Interjú Tölgyessy Péterrel

Szeretné látni tavasszal a tel-avivi tengerpartot és a Siratófalat Jeruzsálemben? **Szeretne Ön és partnere két ingyen repülőjeggyel Izraelbe utazni? Van esélye rá!** Mindehhez nem kell mást tennie, mint **december 14-ig előfizetnie a Szombat 2008-as évfolyamára.** Előfizetésével biztosítja a részvétel jogát nyereménysorsolásunkon, ahol

2 darab

Budapest-Tel-Aviv-Budapest repülőjegyet

nyerhet!*

A repülőjegyek mellett magyar/zsidó naptárakat és más nyereménytárgyakat sorsolunk ki, és

első 300 előfizetőnk

értékes könyvajándékot kap**

az alábbi könyvek közül: • Meir Shalev: *Négy lakoma* • Lilian Nattel: *A Stetl lánya* • Harsányi Zsolt: *Whiskey szódával* • Massimo Polidoro: *A nagy Houdini* • Karinthy Ferenc: *Budapesti tavasz* • Karinthy Ferenc: *Szellemidézés* • Szabó Illés: *Mária gyűrűje* • Colette Rossant: *Sárgabarackok a Níluson* • Vladimir Kaminer: *Orosz diszkó* • Will Esiner: *Az összeesküvés*

Előfizethet a lapban található csekken, vagy banki átutalással a 11709002-20066703-as OTP-számlaszámra. *Az éves előfizetés díja 4250 forint.* Előfizetőink több mint 15%-kal olcsóbban jutnak a *Szombathoz*, mint azok, akik havonta vásárolják meg a lap számait.

Mindazok, akik a fenti összegnél többet utalnak át, elősegítik a *Szombat* működését. Lehetővé teszik, hogy lapunk olyan olvasótársaikhoz is eljuthasson, akiknek anyagi lehetőségeik nem engedik meg, hogy rendszeresen olvashassák a *Szombatot*.

2008-as tervünk, hogy olyan magyarországi könyvtárakba is eljuttassuk ingyenesen a lapot, amelyek nem tudják állományukat bővíteni. Így szélesebb körben válhat ismertté és természetessé a zsidóság gondolkodása, s ezáltal **oldódhatnak az előítéletek.**

Támogatóink neve három kategóriában jelenhet meg a *Szombatban*:

Aranytámogató, aki 50 000 Ft-tal, vagy annál többel;

Ezüsttámogató, aki 25 000–50 000 Ft-tal;

Bronztámogató, aki 10 000–25 000 Ft-tal támogatja a *Szombatot*.

Legyen Ön is a zsidó kultúra támogatója! Legyen Ön is előfizetőnk, és nyerjen két repülőjegyet Izraelbe!

* Előfizetési akciónk főnyereményét a *Szobnut Budapesti Irodája* jóvoltából sorsolhatjuk ki. A szerkesztőség munkatársai és családtagjai nem vehetnek részt a nyereménysorsoláson.

** A könyvajándékokat az *Ulpus Ház Kiadó* ajánlotta fel. Az előfizetéssel kapcsolatos további információkat az info@szombat.org e-mail címen, vagy délutánonként a 311-6665-ös, vagy a 302-0744-es telefonszámon kérhet.

szombat

2007. október
5768 tisri-chesván

A Magyar Zsidó
Kulturális Egyesület
folyóirata.

Megjelenik évente tízszer.

Szerkesztőbizottság:

Deák Gábor
Hoffman Iván
Itamár János-Keszt
Kovács András
Seres László
Tatár György
Turán Tamás

Szerkesztőség:

Szántó T. Gábor
(főszerkesztő)
Gadó János, Novák Attila

Deák Andrea
(szerkesztőségi titkár)
Fritz Éva (pénzügyek)

Állandó külső munkatársak:

Csáki Márton, Peremiczky Szilvia,
Szegő Péter, Várnai Pál

A megjelenést támogatja:
Amerikai Joint Magyarország
Ronald S. Lauder Alapítvány
Magyarországi Zsidó Örökség
Közalapítvány

Nemzeti Kulturális
Alapprogram

Oktatási és Kulturális
Minisztérium

A héber és jiddis szavak átírása
a szerzők felfogását tükrözi.

Terjeszti a LAPKER Rt.

A kéziratok szerkesztése lezárult:
2007. szeptember 12-én.

Címlapfotó:
Tóth Csilla

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
1065 Budapest, Révay u. 16.
Bálint Zsidó Közösségi Ház,
234-es és 235-ös szoba.
Telefon: 311-9214/136, 137
Telefon/fax: (36-1) 311-6665

Lapunk e-mail címe:
info@szombat.org
Címünk az interneten:
http://www.szombat.com

Előfizethető a kiadóhivatalban,
illetve postautalványon
az OTP 11709002-20066703
„Szombat” számú alszámlán.
Lapengedély száma:
III/Kul/174/1989.

HU ISSN 0865-3844

Nyomdai előállítás:
Grafika Press Nyomdaipari Rt.

5. oldal

8. oldal

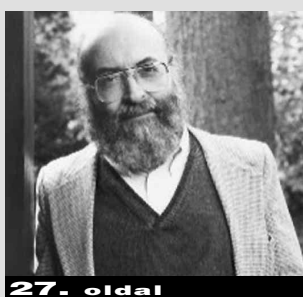
12. oldal

14. oldal

22. oldal

27. oldal

ÁLLÁSPONT

- 4 Gadó János
**Hol az antifasizmus
mostanában?**

HAGYOMÁNY

- 5 Őszi ünnepek
(Darvas István)

HAZAI DOLGAINK

- 6 „A nagykövetség nyitva áll majd
mindenki előtt”
Aliza Bin-Nounnal, az új izraeli nagykövettel
Shiri Zsuzsa beszélget
- 8 Szólásszabadság és gyűlöletbeszéd
(Szegő Péter)
- 11 „A Soá tagadása nem egyszerű
történelemhamisítás”
Interjú Lomnici Zoltánnal,
a Legfelsőbb Bíróság elnökével
- 12 „Rémesen sokat romlott
a magyar demokrácia minősége”
Interjú Tölgyessy Péterrel (Szegő Péter interjúi)
- 14 Korda Györgytől Pinchas Zuckermanig
Radikális eklektika
10. Zsidó Nyári Fesztivál (Szirtes Bori)
- 16 Egy igazi fesztivál
Kázmérnegyed Erzsébetvárosban
(Pályi Sándor Márk)
- 18 Keset – zsidóságról korszerűen
(Réz Anna)
- 20 Zsidó Kultúra Napja
Tisztelgés Kodály műzsája előtt
(Peremiczky Szilvia)

KULTÚRA

- 22 „Ez egy nagyon ősi műfaj”
Forgách Andrással beszélget Várnai Pál
- 25 Celan, a zsoldáros
(Uri Asaf)
- 27 Chaim Potok
November a küszöbön
A Szlepak család krónikája
(Részletek)
- 32 Időn túl, téren innen
(Szegő János)

KULINÁRIA

- 34 Café Picard
Nyerésben vannak

Hol az antifasizmus mostanában?

A gárdaavatóval majdnem egyidejűleg rendezett antifasiszta ellentüntetésen mintegy ezer ember vett részt. A csekély szám az egyik baj – a másik az, hogy túlnyomórészt ugyanazon kedves barátaimmal és ismerőseimmel találkoztam ott, akikkel még 1989 (rendszerátváltás), illetve 1993 (Demokratikus Charta) táján tüntettem együtt. Az erősen negyven feletti résztvevők ugyan becsülettel skandálták, hogy „Soha többé fasizmust!”, de hiányzott a régi tűz és átütő erő, és valahogy nem voltak helyükön a képek az auschwitzi rámpán álló gyerekekről. Kár a XX. század legnagyobb tragédiáját politikai aprópénzre váltani.

Daróczi Ágnes, roma polgárjogi aktivista olyan szenvedélyes beszédet mondott a cigányság (és más kisebbségek) kirekesztése ellen, hogy egy huszonévesekből álló hallgatóság feltétlenül forrpontra hevül tőle, de az idősödő antifasiszták – noha tőlük telhetően élénken helyeselték – visszafogottak maradtak, s a szónok szenvedélye nem kavarta fel őket. (Igaz, a szélsőjobbos blogger, Tomcat egyszemélyes performanszt – fekete egyenruhában és bakancsban demonstratíven átvonult a tüntetésen – meglehetősen agresszióval fogadták, lökdösték és szidalmazták.)

Az antifasiszta tüntetések elmaradhatatlan szónoka, TGM, aki közvetlenségével és ironiájával a legalkalmasabb a közönség megszólítá-

sára, a megalakuló gárdát a magyar SS-nek nevezte, ami szónokhoz illő fordulat, de nem biztos, hogy találó megállapítás. Megjegyzése kapitalizmus és fasizmus elválaszthatatlanságáról (amit a ballib értelmiség más helyeken kinevetne vagy kifütyülne) egyenesen a harmincas évek dogmatikus hangvételét idézte.

Mindennek tetejébe a tüntetés végzetével a harcos antifasiszták egy része felsétált a várba, hogy – békés érdeklődőként – megtekintse az ellenség, a Magyar Gárda parádéját. Mint holmi ünnepi műsort. Tesznek ilyet elszánt antifasiszták?

A tüntetők egy szinte teljesen elvont fasizmuskép ellen tiltakoztak, s ez nem telitalálat. A Magyar Gárda ugyanis jól megtanulta a demokratikus nyelvet: alapítói törvényeségről legalább annyit beszélnek, mint nemzetvédelemről. Nem zsidóznak, nem cigányoznak, nem buziznak nyíltan (arra ott vannak az anonim internetes fórumok, meg az egyéb demonstrációk) – a régifajta antifasizmus nehezen talál fogást rajtuk.

Hol vannak a fiatalok? Hol vannak a szélsőjobbot elutasító tíz- és százazrek?

A rendszerváltó nemzedék 1990-ben, miután a Csurka-féle „Ébresztő magyarság!” szónoklat nyomán rádöbbsent, hogy az antiszemizmus nem pusztult ki mindörökre, szent hittel csatlakozott a Demokratikus Charta antifasizmusához, s belevésődött a reflex: ha valahol akár egyetlen ember is kart lendít,

fel kell sorakozni a fasizmus ellen. Ezt a magatartást megtanulta a média is, és rohan, ha egyetlen pojáca színre lép. Ez történt most is: a színre lépő egyetlen internetes náci azonnal ellopta a show-t. Szegény Daróczi Ágnes hiába szónokolt tiszta szívből és teli tüdőből, az összes fotós és kameraman Tomcat után rohant. (Hasonlóképpen nem tett jót az antifasizmus komolyságának tavaly a Bácsfi Diána műnyilas bohóckodása körül rendezett óriási hűhó. Nem dráma volt az, hanem kutyakomédia.) Roppant fárasztó minden egyenruhába öltözött pojáca láttán általános antifasiszta mozgósítást indítani.

S úgy látszik, a fiatalabb nemzedékre ez már nem hat. Ők már belenőttek a szélsőjobb folyamatos hőzöngésébe, és immúnissá váltak. Kinevetik a szüleiket. A régi, teatrális antifasiszta nyelv nem hat rájuk. Valószínűleg érzik, hogy az internetes fasizmus ellen nem érdemes az utcán tüntetni.

Pedig az ellenforradalmi ifjúsági napok színjátéka folyamatosan zajlik. A (szélső)jobboldal lenyúlta a forradalmi retorikát. Ez vonzza a fiatalokat, akik a magyar történelemkönyvekből azt tanulták, hogy a lázadás, az ellenállás a nemzeti dícsőség tetőpontja. (Lásd 1848 és 1956.) A (szélső)jobb állandó offenzívában van: elsősorban a valós és virtuális köztereken (az utcán és a mindenki számára hozzáférhető internetes felületeken). Az igazán lázadó fiatal ma a demokratikus establishment ellen lázad: az EU, a NATO, Amerika, valamint az ő lakájuként szidalmazott ballib kormány ellen. Az ellenállás, a forradalom, a szónoklat a nép nevében, a

tüntetés a hatalom ellen - ma mindez az ellenzék hitbizománya. Tüntetni a kormány mellett (még ha baloldali is) - ez nem vonzza a fiatalokat. A régi chartás tüntetéseken vonuló tömegek még a Kádár-kori nyugalmukat vágyták vissza, s ezért tüntettek a szélsőjobb, s a velük összefonódó jobboldali kormány ellen. De ez a nosztalgia már a múlté. A kormányellenes tüntetők ma a jobboldalon állnak. Maradt az antifasiszta kemény mag.

A jobboldali programot végrehajtó baloldali kormánynak nincs ideológiája, csak pragmatikus szempontjai. Így a nyilvánosság terein hazafias és szociális demagógiával lerohanta őt az ellenzék. Válaszul a kormány sűrűn hozza szóba jobboldal és szélsőjobb összefonódását, s használ antifasiszta retorikát. A Fidesz viszont az antifasizmust, az antiszemitizmus elleni fellépést a Gyurcsány-kormány álságos taktikájának állítja be. Ezzel gyakorlatilag delegitimálja az antifasizmust, s a szélsőjobb előtt egyengeti az utat.

A klasszikus antifasizmusnak így rosszul áll a szénája. A szélsőjobb megújul, folyamatosan alkalmazkodik és modernizálódik. Kihaszználja a demokrácia és a civil társadalom sokszínűsége által kínált előnyöket. Most az antifasizmuson a sor, hogy felzárkózzon és hangot találjon: a demokrácia ezer lehetősége neki is rendelkezésére áll.

Csadi János

Kimagasló minőségű izraeli professzionális kozmetikai termékek értékesítéséhez keresünk területi képviselőket. Budapesten és vidéken.
Tel: 06-30-9423-211
(Ladányi)
www.annalotan.hu

Őszi ünnepek

„... javíts a sertés reputációján!

Elsőre talán szokatlanul hangzik megoldás gyanánt egy, nevezzük nevén, disznót népszerűsítő javaslat, de mielőtt elmennénk mellette, emlékezzünk meg e hányattott sorsú állatot ért támadásokról. Mi a bűne?”

Bölcseink három dologra fektettek különösen nagy hangsúlyt: a megtérés, az elmélyült ima és a jótékonyság jelentőségét igyekeztek beleverni a keménynyakú nép tagjainak fejébe. Tegyük fel, hogy erőfeszítéseiket siker koronázza, legjobb képességei szerint megtér, imádkozik és adakozik mindenki, azonban egyszer csak felcsapja valaki az ünnepi imakönyvet, a Máchzort, és elolvassa a következő imarészletet: „I-ten a szíveket vizsgálja az ítélet napján.” Lelke mélyéről törnek fel a kérdések: Vajon elég jószívűnek találtattam-e I-ten előtt? Vagy azt is kérdezheti: az utolsó hónap erőfeszítései javítottak-e esélyeimen? Sőt, az is felmerülhet az aggódó jámborban: milyen gyakorlati lépéseket kell tennem, hogy egy év múlva, kevesebb, szívemmel kapcsolatos kétséggel várjam a Nagy Vizsgálat idejét?

Erre válaszolhatjuk a következőt: javíts a sertés reputációján!

Elsőre talán szokatlanul hangzik megoldás gyanánt egy – nevezzük nevén – disznót népszerűsítő javaslat, de mielőtt elmennénk mellette, emlékezzünk meg e hányattott sorsú állatot ért támadásokról. Mi a bűne? A Tórából annyi derül ki, hogy nem tiszta állat, ezért fogyasztásra alkalmatlan, de semmi több. Az emlősök

közül a kérődző és hasított patával rendelkezők lehetnek ehetőek. A Tan négy állatot megkülönböztetett figyelemmel kezel, mert a két kritérium közül eggyel bírnak, vagyis majdnem rendben vannak. E négyes csoport tagja főszereplőnk, amely bár az emlősök többségénél „tisztább”, egyben sokkal népszerűtlenebb is. Ahelyett, hogy elismernék erősségeit, lépéseit kritikus megjegyzésekkel illetik. A Talmud több helyen sértegeti, előfordul, hogy nevét sem tartja leírásra méltónak, bántóan a „másik dolognak” nevezi, nemecsek hozzá képest szerencsés. Értetlenül állhat a támadások keresztútjében, nem érti, hogy a zsidóknak tulajdonképpen mi az igazi problémájuk létezésével. Nincs semmi kifogása, hogy nem fogyasztanak húsból, az emberek nem esznek meg mindent, amit nem szeretnek, de miért kampányolnak ellene? Nem tudja ugyanis, hogy a mélyen gyökeredző, zsigeri ellenszenv kiváltó oka egyedi voltában rejlik. A többi három egykritériumos lény tisztátalanságát annak köszönheti, hogy patáik nem felelnek meg az előírásoknak, hősünk az egyetlen, aki külseje alapján sikerrel venné az akadályt, de belső hiányossága miatt, ti. nem kérődzik, bukásra van ítélve. Ezen apró hibájával kivívta magának, hogy a képmutatás szimbóluma legyen! Tragédiája megszokott sémát követ, rossz időben volt rossz helyen,

mivel a zsidó nép történelmében megjelent egy olyan hatalom, mely a disznóhoz hasonlóan a valóságosnál sokkal szebb látszat fenntartására törekedett.

A rómaiakról van szó, akik a Szentély és Jeruzsálem elpusztítását (bagatell) követően látszólag biztosították vallásuk gyakorlásának feltételeit, de valójában mindent elkövettek a zsidó szellem elsorvasztásának érdekében. Mestereink közül sokan nyíltan vállalták tevékenységükről alkotott cseppet sem hízelgő véleményüket. Tíz kiválóságunk rettenetes halálára emlékezünk ünnepi imáink során, azonban az óvatosabbak a sorok közé rejtették észrevételeiket, s a malacra zúdították dühüket. Sorsa megpecsételődött, a kiváltó ok feledésbe merült, maradt az utálkozás. Napjainkban sem azt hangsúlyozza a tradíciót ismerő jid, hogy nem eszik tevé vagy nyulat, hanem a szerencsétlen pária nem evésével éli meg hagyományhűségét. Bölcsseink érezték a némileg igazságtalan bánásmód visszasságát, ezért elkezdtek pedzegetni, hogy az idők végeztével a sertés megfelelő állattá válik. Ezzel sokan nem értettek egyet, hiszen a Tóra a Messiás eljövételével sem változik meg, vagyis a tisztátalan teremtes osztályrésze örök reménytelenség, hacsak nem a Chátám Szófer ötlete valósul meg, aki megerősítve a Tóra változtathatatatlanságának tényét, úgy vélte, hogy a disznó megy majd át „evolúciós fejlődésen”, és tisztává nemesül.

Ügyes.

Addig ránk vár, hogy javítsunk megítélésén, harcolva az alakoskodás ellen. Erőfeszítéseink hatására hősünk sorsa változna, az említett jelenség eltűnése a „személye” iránti előítéletek gyengüléséhez vezetne, érzem és értelemgazdagabb életünkben jelkép volta végleg eltűnne, de persze mi jár-nánk a legjobban, nem a „másik dolog”.

Sáná tová, tartalmas újévet mindenkinek!

Darvas István

A szerző a Nagyfuvaros utcai szinagoga rabbija.

„A nagykövetség mindenki előtt”

**Aliza Bin-Nounnal,
az új izraeli nagykövettel
Shiri Zsuzsa beszélget**

Izrael új budapesti nagykövete, Aliza Bin-Noun szeptemberben vette át hivatalát. A mosolygós, közvetlen nagykövet asszony készségesen válaszolt kérdéseinkre még elutazása előtt, Jeruzsálemben.

– Hogyan lett diplomata?

– Már az egyetem alatt érdekelt a külügy és végigjártam az ilyenkor szokásos utat. Először nemzetközi kapcsolatokat és franciát hallgattam a jeruzsálemi héber egyetemen, s már akkor jelentkeztem a külügyminisztérium gyakornokválogatójára, ahová rendszeresen 2000-2500 fiatal próbál bejutni. Simán átmentem az általános ismeretekről szóló első rostán, egy 7-8 órás elég kemény teszten, s megkezdődhetek a további alkalmassági vizsgák. Később már főként a személyes rátermettséget, a vezetői képességeket nézték. Átjutottam az összes buktatón és az egyetemen is, ahol a második diplomámat afrikai tanulmányokból szereztem, majd gyakornok lettem a minisztériumban. A jövődiplomáták eleinte több évig a különböző osztályok munkájában vesznek részt, s így én is megismertem alaposan belülről az izraeli külügyminisztériumot.

– Hová szolt az első kiküldetése?

– Akkoriban nagyon vonzott Afrika, úgyhogy megpályáztam Sváziföld másodtitkári állását, és 1989-ben a fővárosba, Mbabanébe költöztünk. Akkoriban a dél-afrikai bojkott miatt Izrael nyolc afrikai országgal tartotta onnan a kapcsolatokat, s így elég fon-

tos hely volt. Csak kettőnkből, a nagykövetből és belőlem állt az egész külképviselet, egyszerre voltam biztonsági tiszt, kereskedelmi, tájékoztatósi és tudományos attasé. Afrikában született a kisebbik lányom, bár szülni átutaztunk a másfél órára levő Dél-Afrikába. A négy év alatt nagyon sok szép emléket gyűjtöttünk Sváziföldön.

– Mit szolt mindehhez a férje?

– Ő mérnök, aki főleg tejtermékeket gyártó gépek fejlesztésével foglalkozik. Afrikában a helyi élelmiszeripar modernizálását segítette, az ottani gépesítésben, különböző joghurtok előállításában, az izraeli technológiák meghonosításában dolgozott. Még a katonaság idején ismerkedtünk meg, s két kislányunk van. Diplomáciai karrieremben mindig segített, elkísér a különböző állomáshelyekre, s mindenütt megtalálja a megfelelő munkát a maga számára.

– Afrika után hová kerültek?

– Két évig itthon éltünk, Izraelben, a külügyminisztérium stratégiai osztályán dolgoztam. Aztán megkaptam a dániai másodtitkári hivatalt, és 1995-től 1999-ig Koppenhágában voltunk. Ott alaposan megismertem Izrael képviseletének sajátos európai gondjait. Találkoztam a modern baloldali Izrael-ellenességgel, az antiszemitizmus rejtett és nyílt formáival, a holokauszt megismeretetésének nehézségeivel. A négyéves kiküldetés lejárta után hazajöttünk Jeruzsálembe, és egészen mostanáig itt is maradtunk. A külügyminisztérium különböző osztályain, majd az igazgató mellett koordinátorként, és végül a politikai kutatóközpont vezetőjeként dolgoztam. Nem akartam külföldre menni, mert itt Izraelben akartam felnevelni a

nyitva áll majd

Fotó: Gadó János

– Szatmárból deportáltak a családját. Ők hogyan vészelték át a háborút?

– Édesapám, Sándor Auschwitzból és Dachauból tért vissza. Édesanyámat, Helénát a nagymám időben Romániába vitte, ők Bukarestben élték át a nehéz éveket. Nagykövetség fontos feladatnak tartom a holokauszt megismertetését, a fiatalok oktatását. Akkor is, ha néha nehéz erről hallani – ami nem feltétlenül kapcsolódik az antiszemitizmushoz.

– Járt már Magyarországon?

– Először 1994-ben utaztunk oda az édesapámmal. A gyökereinket kerestük, és nagyon megragadott Budapest világa. Ezért már a következő évben ismét odamentem. Aztán csak tavaly jutottam el újra Pestre, és megdöbbenett a tíz év alatt lezajlott hatalmas változás. Ma már teljesen nyugati a város, a benne élő emberek.

– Mik a legfontosabb tervei nagykövetségként?

– Nagyon jónak tartom és feltétlenül folytatni szeretném az intenzív kulturális együttműködést a két ország között. Szeretném, ha jobban megismernék közelről a háborús híreken túli, a hétköznapi Izraelt, ha többen látogatnának el hozzánk. Jelenleg évente több mint százezer izraeli utazik Magyarországra, miközben mindössze nyolcezer magyar jár Izraelben. Fontosnak tartom a tudományos, a technológiai kapcsolat fejlesztését, a gazdasági együttműködést. Természetesen egyik legfontosabb feladatnak tekintem az összeköttetés erősítését a magyar zsidó közösségekkel, a nagykövetség kapuja nyitva áll majd mindenki előtt.

lányaimat. Nem akartam, hogy a hazánk csak egy legyen számos lakóhelyük közül, szerettem volna, ha a kialakítják baráti körüket, ha itt járnak iskolába, ha itt töltik meghatározó éveiket.

– Most mégis ismét megpályázott egy külföldi hivatalt, miért?

– Nagyon szerettem volna Magyarországra menni, mert családi gyökereim, a nyelv és a kultúra odakötnék. A budapesti nagyköveti állás számomra nemcsak kiküldetés, hanem küldetés is. Szüleim Szatmárnémetiből vándoroltak ki Izraelbe, én magam is Erdélyben születtem, kétévesen kerültem ide, akkoriban még Aliznak hívtak. Otthon kiskoromban magyarul beszélünk, az otthoni magyar ételek ízét soha nem felejtettem el, s bár a nyelvtudásom az évek során alaposan megkopott, tudom hamar visszatérnek az ismerős szavak. Január óta intenzíven tanulok magyarul, s a tanulást Pesten is folytatni szeretném. És ma már meg is engedhetem magamnak a többéves idegenben tartózkodást, a nagyobbik lányom katona, a kisebbik pedig tizenhat évesen eléggé felnőtt a külföldi élet kihívásaihoz.

A Szombat riportpályázata diákoknak

A Szombat szerkesztősége, korábbi diák-novellapályázata nyomán, riportpályázatot hirdet középiskolásoknak.

Olyan írásokat várunk, melyek a vészidőszak utáni időszak hat évtizedének eseményeiből, élettörténeteiből, vagy a jelenkorból merítenek, és a klasszikus riport, irodalmi riport eszközeivel próbálják dokumentálni a magyarországi zsidóság/zsidók életének bármely aspektusát.

Egyéni életutak, történelmi sorsfordulókhoz kapcsolódó történetek, vagy a hétköznapi sajátos szemszögből történő dokumentálása egyaránt témaként szolgálhatnak.

(Nem interjúkat, hanem eseményekről, sorsokról, családtörténetekről szóló függő beszédszerű/elbeszélésjellegű beszámolókat várunk. Interjúkat csak abban az esetben, ha kérdések nélkül, folyó szöveggént is megállja a helyét az írásmű.) Biztatnánk a pályázó diákokat, hogy családjaik körében is keressék a feldolgozható témát.

Pályázhatnak 14-18 év közötti diákok határon innen és túl, akik a fenti témában szívesen írnának szóközzel maximum 7000 karakter terjedelmű pályaművet. A riportokhoz fotóillusztrációkat is szívesen veszünk.

Az info@szombat.org e-mail címre várjuk az írásokat. A Tárgyhoz, kérjük, tüntessék fel: *Riportpályázat*.

A pályaművek beadási határideje: 2007. december 31.

A pályaműveket a szerkesztőség tagjai bírálják el.

1. díj 20 000 Ft.

2. díj 15 000 Ft.

3. díj 10 000 Ft.

A nyertes pályaműveket, valamint a publikációra érdemes további riportokat a Szombat szerkesztősége megjelenteti a lapban és honlapján (www.szombat.org).

Szólásszabadság és gyűlöletbeszéd

A gyűlöletbeszéd magyarországi jogi szankcionálása időről időre napirendre kerül, majd a tervezett jogszabály-módosítás alkotmányos akadályba ütközik, és minden marad a régiben. Ennek köszönhetően ma Magyarország élen jár a szólásszabadság tekintetében Európában: különösebb félelem nélkül lehet zsidózni, cigányozni és buzizni.

Az Alkotmánybíróság (AB) 1992. évi 30. határozata – az AB mindmáig egyik legismertebb, legtöbbet idézett döntéséről van szó – megsemmisítette a büntető törvénykönyv (Btk.) 269. §-ának 2. bekezdését, ugyanakkor elutasította az 1. bekezdés megsemmisítését. Az összesen két bekezdésből álló 269. § a következő volt:

1.) Aki nagy nyilvánosság előtt

a) a magyar nemzet vagy valamely nemzetiség,

b) valamely nép, felekezet vagy faj, továbbá a lakosság egyes csoportjai ellen gyűlöletre uszít, büntettet követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

2.) Aki nagy nyilvánosság előtt a magyar nemzetet, valamely nemzetiiséget, népet, felekezetet vagy fajt sértő vagy lealacsonyító kifejezést használ, vagy más ilyen cselekményt követ el, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel, javító-nevelő munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.

Az 1996. évi XVII. törvény módosí-

totta a Btk. 269. §-át: a b) pont a következő félmondatral egészült ki: „illetve gyűlölet keltésére alkalmas egyéb cselekményt követ el”. Ezt a módosítást azonban az AB 1999. évi 12. határozata megsemmisítette. A megsemmisítés indoklásában a magas testület többek közt az Alkotmány 61. §-ának 1.) bekezdésére hivatkozott, mely szerint „a Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításra [...]”. Az Alkotmánybíróság tehát 1999-ben megerősítette hét évvel korábbi határozatát, vagyis azt, hogy a büntetethez az alkotmányos korlátját a gyűlöletre uszításban és nem általában a gyűlölet keltésében határozza meg. Ez magyarra lefordítva azt jelenti, hogy a „Mocskos zsidó!”-féle szitkozódás törvényes, a szólásszabadság keretein belül maradó mondat, az „Öld meg a mocskos zsidót!”-féle uszítás viszont nem.

Ifjabb Hegedűs Lóránt református lelkész, az akkor még parlamenti párt Magyar Igazság és Élet Pártjának országgyűlési képviselője 2001. szeptember elején pártjának XVI. kerületi szervezeti lapjában, az *Ébresztőben* *Keresztyén magyar állam* címmel jelentetett meg figyelemre méltó dolgozatot. Hegedűs a tatár, török pusztításról, a Habsburg uralomról írt, majd így folytatta: „de még ezt is kivédte volna a keresztyén magyar állam, ha nem jön a kiegyezési önfeladás következtében a galíciai jöttmentek hada, kik megtestesült óemberként rágták és rágják szét a romjaiban, a hősök csontjain mégis, csak azért is, mindig, újra meg újra feltámadásra képes hont. Hát halld meg magyar az ezredik keresztyén állami év ezer év ősi jussán és jogfolytonosságán alapuló, egyetlen életre vezető üzenetét: Rekeszd ki őket! Mert ha te nem teszed meg, ők teszik meg veled!”

A Hegedűs írását gyűlöletkeltőnek és uszítóknak találó Fővárosi Bíróság 2002 decemberében közösség elleni izgatásért másfél év felfüggesztett börtönbüntetésre ítélte az akkor már csak volt országgyűlési képviselőt. A Fővárosi Ítéltábla 2003. novemberi jogerős ítélete azonban fölmentette Hegedűst. Az akkori indoklás szerint a szólásszabadság büntetőjogi korlátozására csak a legvégső esetben, akkor van szükség, ha a köznyugalmat, a társadalmi rendet, békét konkrétan, közvetlenül fenyegető megnyilvánulásokról van szó. „Kétségtelen, hogy a magyarországi zsidóság Galíciából származó részére sértő, lealacsonyító lehet a vádbeli cikk, de bűncselekményt nem valósít meg” – fogalmazott a bírór. „A bűncselekmény megállapításához az szükséges, hogy tevékeny gyűlöletre, erőszakos cselekményre való felhívás, konkrét jogok közvetlen fenyegetése valósuljon meg, a cikk esetében azonban erről nincs szó” – tette hozzá.

A fölmentő ítélet előtt alig négy héttel, 2003. október 11-én jelent meg a *Népszabadságban* az a nagy ívű írás, amit a Magyar Köztársaság alapító atyáinak legjelentősebbjei közül kettő, Kis János és Sólyom László jegyzett. A szerzők szerint „Mindenkinek joga van hozzá, hogy megkísérelje személyes állásfoglalásával alakítani a közfelfogást. Annak is joga van ehhez, aki megvetésre méltó, előítéletes nézeteket kíván népszerűsíteni. Mindaddig, amíg nézeteinek terjesztése nem jelent nyilvánvaló és közvetlen veszélyt mások személyiségi jogaira, biztonságára, szabadságára, testi épségére vagy tulajdonára nézve, politikai harcban kell legyőzni őt, nem pedig a szóláshoz való jogától kell megfosztani. [...] A jogos érzékenységek köre végtelen, de nem helyes minden sérel-

mes vélemény mellé rendőrt állítani.” Kis János, a magyarországi szabadelvűek ikonja a fölmentő ítélet után is úgy nyilatkozott: „Nem gondolnám, hogy [...] Hegedűst [...] perbe kellett volna fogni.” Más volt a véleménye annak a több tucat értelmiséginek, aki az ítéletet követő napokban nyilatko-

zatban tiltakozott a Fővárosi Ítéltábla ítélete ellen.

2002 áprilisában az ugyanezzel az esettel kapcsolatos polgári perben a Pesti Központi Kerületi Bíróság elutasította Székely Gábor Hegedűs elleni keresetét. Székely hangsúlyozottan zsidóként perelte be Hegedűst. Az íté-

let indoklásából kiderült: Magyarországon nincs mód arra, hogy valaki polgári perben elégtételt kérjen az olyan sérelemért, amely őt valamely közösség tagjaként – a közösség megsértése miatt – érte. (Ezen a helyzeten kíván változtatni Lomnici Zoltán legfelsőbb bírósági elnök és a Mazsihisz közös törvényjavaslata – lásd a Lomnici Zoltánnal készült keretes interjúnkat.) Az elutasítást utóbb a Fővárosi Bíróság jogerősen helybenhagyta.

Hegedűs fölmentése nem maradt politikai következmények nélkül. Az Országgyűlés alig egy hónappal később, 2003. december 8-án módosította a Btk. már említett 269. §-át. A Bárándy Péter akkori igazságügy-miniszter által jegyzett törvényjavaslat lényegében az AB 1992. évi 30. határozata előtti állapothoz kívánt visszatérni. A törvényjavaslat nagyon szűken, 184-180 arányban ment át. A mérleg nyelvét jelentő húszfős SZDSZ-frakció tagjai közül tizen-nyolcan szavaztak, tízen igennel, nyolcan nemmel – bár korábban a kisebbik kormánypárt elvi okokból elle-

Gyurcsány Ferenc miniszterelnök azt kérte Takács Albert igazságügyi és rendészeti minisztertől, hogy a lehető legrövidebb időn belül készítsen jelentést a kormány számára a kirekesztő szellemiségéről, gyalázkodó, antiszemita és uszító hangvételéről elhíresült Kurucinfo internetes kiadvánnyal szembeni jogi fellépés lehetőségeiről...

Az uszító hangvételű tartalom eltávolítására nincs lehetőség a külföldi szerverről működő Kurucinfo hírportál esetében, de jogszabály-változtatással elérhető, hogy az ilyen cikkek íróját, szerkesztőjét bíróság elé lehessen állítani Magyarországon, ha innen töltötték fel az anyagot. Többek között ezt tartalmazza az igazságügyi tárcának a miniszterelnök számára készített javaslata...

Ugyanakkor: „ez sokkal kényesebb dolog, hiszen akarva-akaratlan valamilyen módon a cenzúrára hasonlít, ha az elérhetőséget korlátozzák”. Takács Albert megjegyezte azt is: olyan politikai döntés sem született még, amely a jogalkotónak szabad kezét biztosítana. A szakminiszter felhívta a figyelmet arra is, mivel a szerver külföldi, a magyar állam nem tehet olyan hatósági intézkedéseket, mintha belföldi szerverről lenne szó. Műszaki számítógépes szakemberek szerint a hozzáférés korlátozása technikailag kivitelezhetetlen.

(hvg.hu)

Fotók: Szegő Péter

**Magyar Gárda avatás
a Szent György téren,
2007. augusztus 25.**

nezte a törvénymódosítást. Mádl Ferenc köztársasági elnök azonban nem írta alá a törvényjavaslatot, hanem előzetes normakontrollra az Alkotmánybíróság elé terjesztette. Az AB 2004. évi 18. határozatában – mint az várható volt – alkotmányellenesnek ítélte a törvényjavaslatot. A testület indoklása szerint a közösség elleni izgatásra vonatkozó módosítás oly mértékben kitágítaná a büntetendővé nyilvánított magatartások körét, hogy az Alkotmány sérelmét eredményezné: a Btk. 269. §-ának illetően történő módosítása és annak új, a becsmérlésről szóló része szükségtelenül és aránytalanul korlátozná a szabad véleménynyilvánítás alkotmányos jogát.

2004 januárjában nagy visszhangot váltott ki a Pesti Központi Kerületi Bíróság (PKKB) ítélete. A PKKB első

fokon rágalmazásért tíz hónap letöltendő fogházbüntetésre ítélte Bencsik Andrást, a *Magyar Demokrata* főszerkesztőjét. A lap 2001 novemberében azt állította: nem kis részben Mécse Imre – a per idején SZDSZ-es, jelenleg MSZP-s képviselő – vallomásaának köszönhetően akasztottak fel négy embert az 1956 utáni megtorlások során. Bencsik tehát nem valamilyen – akár rasszista, homofób, a többség számára ellenszenves stb. – véleményt fogalmazott meg, hanem tényleg állított. A bíróság a büntetőeljárás során áttanulmányozta a Mécse 1957-es letartóztatása után keletkezett periratokat, és megállapította: az akkori eljárásban éppen utoljára tartóztatták le Mécset, akinek vallomásaiban vádlott-társaihoz képest nem volt újdonság, vagyis annak semmiféle hatása nem volt a későbbi ítéletekre. A bíróság az ítélet meghozatalánál különösen súlyosan szankcionálta azt a tényleget, hogy valakit a nyilvánosság előtt azzal vádoltak meg: vallomásával mások halálát okozta.

Fél évvel később a másodfokon eljáró Pest Megyei Bíróság a tíz hónap

letöltendő fogházbüntetést két évre fölfüggesztette.

Azok, akik a Btk. 269. §-át úgy módosítanák, hogy az, aki a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási hovatartozás alapján valamely személy vagy a személyek egy csoportja alsóbb- vagy felsőbbrendűségét állítja, büntethető legyen – márpedig a 2003 decemberi, utóbb az AB-n elvázett törvénymódosítási kísérletben ez is benne volt –, érvelésükben gyakran érvelnek a futballhuliganizmussal. Főleg, de nem kizárólag az MTK futballmeccsein az ellenfél, elsősorban a Ferencváros szurkolóinak jelentős hányada részéről felhangzó rigmusokra – például „Indul a vonat/Auschwitzba indul a vonat” –, vagy a különböző önkényuralmi jelképekre erőteljesen hajazó ábrákkal díszített zászlókra hivatkoznak. A Kis-Sólyom páros már idézett írása szerint viszont „amikor a futballstadionban az erőszak nem csupán közvetlenül fenyeget, hanem elszabadulva tombol, miközben az egyik szurkolótábor antiszemita rigmusokkal lelkesíti magát és gyalázza az ellentábor, amelyet a zsidókkal azono-

sít, nem szabad a garázdaság megállapítása mögé bújni. Ezekben az esetekben nem a törvény hiányzik, hanem az eltökéltség a törvény alkalmazására. Ezt pedig semmiféle jogszabály-módosítás nem fogja pótolni.”

Idén áprilisban hat MSZP-s képviselő – köztük Bárándy Gergely, a már említett egykori igazságügy-miniszter fia és Suchman Tamás, aki akkor még Mazsihisz-alelnök volt – nyújtott be törvényt módosító javaslatot. A Hatok elképzelése szerint a Btk. a következőkkel egészülne ki:

1.) Aki nagy nyilvánosság előtt a magyar nemzettel vagy a lakosság egyes csoportjaival, így különösen nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporttal kapcsolatban olyan kifejezést használ vagy híresztel, amely alkalmas arra, hogy a csoport tagjainak becsületét csorbítsa, avagy emberi méltóságát megsértse, vétséget követ el, és két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

2.) Az 1.) bekezdés szerint büntetendő, aki nagy nyilvánosság előtt olyan – különösen önkényuralmi rendszerre vagy eszmére emlékeztető vagy utaló – testmozdulatot tesz, amely alkalmas a magyar nemzet vagy lakosság egyes csoportjai, így különösen nemzeti, etnikai, faji, vallási csoport tagjai becsületének csorbítására, avagy emberi méltóságának megsértésére.

Vagyis nemcsak a náci karlendítés lenne büntetendő, hanem – amint Bárándy az Indexnek nyilatkozta – az is, ha például valaki odaáll egy templom vagy valamelyik kisebbségi szervezet székháza elé, letolja a nadrágját, és a meztelen fenekét mutatja az épület felé.

Június 18-án az Alkotmányügyi, Igazságügyi és Ügyrendi Bizottság a törvénytervezetet általános vitára ajánlotta. Itt tartunk most.

Ha az ismét a mérleg nyelvét jelentő szabaddemokraták megszavazzák a törvényt, akkor az ügynek folytatása következik minden bizonnyal az Alkotmánybíróságon. S nem kell nagy tehetség megjósolni: 1992, 1999, és 2004 után az Alkotmánybíróság ismét nem hagyja a szólásszabadságot csorbítani.

Szegő Péter

„A Soá tagadása nem egyszerű történelemhamisítás”

Interjú Lomnici Zoltánnal, a Legfelsőbb Bíróság elnökével

– Mi a véleménye – nem erkölcsi, hanem kifejezetten jogi szempontból – a Kurucinfo olyasféle cikkeiről, mint például „Nem Tánczos gyilkolt Körmenen, hanem a zsidók”?

– A konkrét cikkel kapcsolatban nem mondanék semmit, de általánosságban kijelenthetem, hogy jogállamot gyűlöletre, kirekesztésre építeni nem lehet. A Kurucinfo egyébként megszerezte a mobilszámomat, ennek köszönhetően több életveszélyes fenyegetést is kaptam. A gyűlöletkeltés és a Soá tagadása ténylegesen létező jelenség Magyarországon. Épp ezért terjeszték a Mazsihisszel közösen elő egy javaslatot annak érdekében, hogy nem büntető-, hanem polgári jogi eszközökkel föl lehessen lépni a kirekesztés és a gyűlöletkeltés ellen. A szólásszabadság nagyon fontos érték, amit szeretnék maximálisan tiszteletben tartani. Úgy vélem viszont, hogy az emberi méltóság, a jó hírnév és a becsület szintén nagyon fontos érték, melynek védelmét – nem büntető-, hanem polgári jogi eszközökkel – biztosítani kellene. Egy olyan embernek, akinek a családját kiirtották, rendkívül sérelmes, ha a Soá tényét kétségbe vonják. A Soá tagadása nem egyszerű történelemhamisítás, hanem sokak számára lelki gyötrelmet okozása. Nemcsak a zsidóságot érintő kérdéssről van szó, hiszen ez érinthet más felekezeteiket is.

– Szoktak Magyarországon reformátusozni?

– Mind a katolikus, mind a református egyházi vezetők támogatásukról biztosítottak a törvényjavaslattal kap-

Fotó: Szegő Péter

csolatban. A kérdés egyébként elvi jelentőségű. Ilyen jogsértés megvalósulása esetén szükséges lennie valamilyen reparálási lehetőségnek. A javaslatunk úgy fogalmaz, hogy „a személyhez fűződő jog sérelmét jelenti az a sértő megnyilvánulás, amely vallási hovatartozás, nemzeti és etnikai kisebbséghez tartozás, vagy a személyiség más, lényegi vonása miatt a személyek e vonással rendelkező csoportja ellen irányul”. Ha a törvényjavaslatot az Országgyűlés elfogadná, az adott csoport bármely tagját föl jogosítaná kereset indítására.

– Ezt hogy érti? Mi határozza meg, hogy ki tagja az adott csoportnak?

– Az önazonosság meghatározásának

szabadsága miatt ez egy nehéz kérdés. Voltak olyan elképzelések, amelyek bárki számára lehetővé tették volna a polgári per indítását. Minderről nyilván vita lesz az Országgyűlés Alkotmányügyi Bizottságában, majd a plénum előtt is. A mi javaslatunk nem föltétlenül a legtökéletesebb: lehet, sőt kell rajta vitatkozni. Avarkeszi Dezső, az Alkotmányügyi Bizottság szocialista elnöke támogatta a javaslatot. Szerinte a pártok az őszi bizottsági vita során pozitívan fognak a törvényjavaslatához állni.

– Elképzelhető, hogy a törvényt elfogadja az Országgyűlés, de utóbb az Alkotmánybíróság megsemmisíti azzal az indokkal, hogy korlátozza a szólásszabadságot?

– Több mint egy éve az Alkotmánybírósághoz fordultam. Azt kérdeztem, hogy a szólásszabadság és az emberi méltóság konfliktusában a polgárjogot illetően mi az, ami megengedhető, és mi az, ami nem. Választ egyelőre nem kaptam, ha kaptam volna, lehet, hogy a mi mostani törvényjavaslatunk nem készült volna el. Az Alkotmánybíróság által kijelölt büntetőjogi mezsgye nagyon szűk. A polgári jog területén pedig ma Magyarországon egyáltalán nincs olyan jogszabály, ami a gyűlöletkeltést vagy a Soá tagadását bármilyen eszközzel – például bocsánatkérésre való kötelezéssel – szankcionálná. Figyelemre méltó az Egyesült Államok joggyakorlata: a büntetőjog nem szankcionálja a legvadabb gyűlöletbeszédet sem, náci fölvolulásokat tartanak, viszont polgárjogi perben nagyon komoly – akár félmillió dolláros – anyagi következményei lehetnek az emberi méltóság megsértésének vagy valótlanságok állításának.

– Aki azt állítja magáról, hogy „Én nem vagyok zsidó, de emberként ab ovo hideglelést kapok az antiszemitizmustól”, esetleg azt, hogy „Én nem vagyok zsidó, de egy zsidó házastársaként utálom az antiszemitizmust” stb., az nem indíthatna keresetet?

– Ezt majd a bírói gyakorlat fogja kialakítani. Ha a törvény nem írja körül, hogy kik jogosultak pert indítani – márpedig a mi javaslatunkban nem írja körül –, akkor bárki indíthat, aki az adott csoporttal közösséget vállal. Szeretnénk, ha ezekről a kérdésekről társadalmi vita indulna.

„Rémesen sokat romlott a magyar demokrácia minősége”

Interjú Tölgyessy Péterrel

Az SZDSZ első frakcióvezetője és második elnöke, utóbb 2006-ig fideszes országgyűlési képviselő szerint a Magyar Gárda és a Kurucinfo csupán olajfolt a magyar politika örvényén, de nem maga az örvény. A lefelé húzó forgatagban ott kavarog a magyar társadalom egésze. Ha minden így folytatódik tovább, akkor hazánk lehet tartósan a térség egyik beteg országa – mondja.

– A Magyar Gárda színrelépésével új jogi helyzet alakult-e ki Magyarországon?

– Nem túloznám el a Magyar Gárda jelentőségét. A baloldali politikusai sokszor – napi politikai előnyöket keresve – hevesen túlreagálják a történeteket. A magyar demokráciával alapvető gondok vannak, de a bajoknak csak egyik megjelenése a Gárda. A két nagy közéleti tábor véglegesen szeretné legyőzni a másikat, és kísérletet sem tesz a túllal megértésére. Pedig addig nem lesz béke, amíg a két fél nem tudja elképzelni, hogy a másik állításaiban is lehetnek igazságmagok. Az utóbbi két évben rémesen sokat romlott a magyar demokrácia minősége. Ehhez képest kisebb tétel a Gárda ügye.

– Másodlagos dolog a Kurucinfo is?

– 1989-ben úgy reméltük, hogy bár számos gondunk akad majd, de néhány évtized múltán hazánk olyan lesz, mint Nyugat-Európa bármelyik állama. Azóta eltelt tizennyolc esztendő. A demokratikus Német- és Olaszország megszületése után ennyi idővel mindkét ország már sikeres gazdaságot mondhatott magáénak, a társadalom középre húzott. Az emberek túlnyomó többsége úgy érezhette, hogy növekvő jólétben él. A magyar társadalom távolról sem tart középre. Nálunk a társadalmi különbségek az egész térségben a legnagyobbak közé tartoznak. És most itt vannak az újabb megszorítások. A miénk a világ egyik legfrusztráltabb társadalma, ahol a hétköznapi életben is rengeteg az agresszió. A Magyar Gárda és társai messze nem a legfőbb baja az országnak. Bántó, csaknem elviselhetetlen a létezésük, de a jobboldali radikalizmus, Szlovákiáról és Romániáról nem beszélve, a nagy nyugati államokban is jelen van. Kizárt, hogy belátható időn belül a két világháború közöttihez hasonló helyzet keletkezzen nálunk. Ma a külvilág alapjaiban más, mint akkor volt.

– A Kurucinfo folyamatosan a leghúzóbb stílusban zsidózik, és sokak elérhetőségét közlést teszi. Ráadásul mindezt úgy, hogy szerkesztőinek kiléte nem ismert.

– Mindez megengedhetetlen. A portál súlyosan sértő, olykor gyalázatos. Ha mindez a nyomtatott sajtóban történné, a hazai törvények alapján el le-

Fotó: Tóth Csilla

hetne járni ellene. Ám az Egyesült Államokban működő szerveren olvasható honlap esetében ez csak akkor lenne kivitelezhető, ha keményen cenzúráznánk az internetet, csakhogy demokráciában, és nem Kínában vagyunk.

– Ön szerint úgy kell a Kurucinfo Gyurcsány Ferencnek, mint egy falat kenyér?

– A jobboldali radikalizmus hangzatos jelenléte kétségtől jól jön az egyébként nagy bajban levő baloldalnak. A Fidesz régóta átengedi a kormányoldalnak a rend védelmét a fölöttebb rendpárti országban. Ám sajnos a kormányfő tovább szítja sokak családi tapasztalatai alapján tökéletesen indokolt félelmeit. A jobboldal viszont régóta remél kint és bent egyformán szavazót fogni. Úgy akarja elszeretni a baloldalt gazdasági bajok miatt csalódott híveit, hogy közben a jobboldali radikáli-

sok voksaira is pályázik. A magyar alkotmány egyértelműen tiltja a pártokhoz kötődő fegyveres testületek létrejöttét. A Magyar Gárda kínosan ügyel arra, hogy közvetlenül ne sértse a jogszabályokat. Mégis a népi táncos jelmezbe öltözött Gárda fellépése okkal vált ki mélyszéles szorongást többekben. Ám inkább csak sötét olajfolt a hazai politika felszínén, és nem maga az örvény. Ebben a lefelé húzó forgatagban bizony ott kavarog társadalmunk majd' egésze.

– Hogy látja, 2010-ben bejut nemzeti radikális párt az Országgyűlésbe?

– Nemigen, bár messze még 2010. A Fidesz, mint eddig is, mindent megtesz majd, hogy tőle jobbra már ne legyen igazán önálló párt. A történetek sokat ártnak a Fidesznek. Számára előnyös már bajosan léphet: vagy úgy nyilatko-

zik, mint Pokorni Zoltán tegnap. (Az interjú augusztus 28-án készült – Sz. P.) Ez számos jobboldalinak aligha tetszett, de a politikai közép szavazóit még nem elégti ki. Vagy továbbra is hallgat, illetve olyanokat mond, mint Wittner Mária fellépése ügyében. Ez viszont még inkább elzárja a közép választóit a jobboldaltól.

– Ha önön múlna, Wittner Máriát páros lábbal rúgnák ki a Fidesz-frakcióból?

– Ő 1998-ban még aligha kapott volna vezető helyet az országos listán. De a mai Fidesz a radikálisokat is táborába hívja, és ehhez szüksége van Wittner Máriára. Mindig is elfogadhatatlannak tartottam a Fidesz hízelgését jobbszélre. De a baloldal sem vétlen a történetekben. Véleményformálóinak jó része Orbán Viktor legyőzése érdekében túlságosan is sok mindent képzel megengedhetőnek. Az államháztartás állapotának elhallgatása, a tudottan hamis ígéretek özöne után a jobboldalon sokan megerősítve látják régi képzetüket: a „kommunisták” valójában most sem fogadják el a demokráciát, hanem minden úton-módon a hatalom megszerzésére törnek. A tavalyi súlyos rendőri túlkapások világos, egyértelmű kivizsgálása, a felelősök megbüntetése jobbra elmaradt. Ezek után a jobboldalon mind többen nem érzik magukénak az új magyar demokráciát, és sokan közülük fogékonnyá válnak a radikalizmusra. És ez az igazi baj. A baloldalnak tudnia kéne, hogy vannak határok, amiket a választási győzelem érdekében sem lehet átlépni, a jobboldalnak meg éreznie kellene, hogy bármilyen, a két világháború közti gyalázatra emlékeztető megnyilatkozások tarthatatlanok. Ez így nem mehet tovább, mert különben belepusztulunk. Ha hazánk gazdaságát nem tudjuk hamarjában versenyképesebbé, társadalmát meg igazságosabbá tenni, csak szaporodnak politikai bajaink is. Ehhez viszont sok mindennek változnia kellene, ez pedig aligha lehetséges, ha nem lesz vége a két politikai tábor hideg polgárháborújának.

Az interjúkat készítette

Szegő Péter

KORDA GYÖRGYTŐL PINCHAS ZUCKERMANIG

Radikális eklektika

10. Zsidó Nyári Fesztivál

Tizedszer rendezték meg Budapesten az egykor intim hangulatú kulturális csemegézésből sokhelyszínes, eklektikus, kéthetes program-sorozattá terebélyesedett Zsidó Nyári Fesztivált, a „kóser” szórakoztatás seregszemléjét. A fesztiválon, bár gyakorlatilag valamennyi művészeti ág képviselteti magát, kiemelt szerephez – hűen a kezdetekhez – ma is leginkább a zene és a színház jutott.

Folytatva és felgyorsítva az eltelt évtized tendenciáit, a jubileum alkalmából a szervezők némileg változtattak a rendezvénysorozat arculatán. Egyre könnyedebb elemekkel csábították az öltöny-nyakkendő-kosztümgöngysormentes nézőket is. A próbálkozás, fogalmazzunk így, leginkább egy tetszetős kapufára emlékeztet, hisz – noha az ilyesfajtnak szánt programokban valóban dúskálhattunk – kérdéses, hogy az Izraelben már igencsak veteránnak számító storyteller-énekes-gitáros

ikon, Shlomo Artzi, vagy az évtizedek óta „kortalan” Korda György–Balázs Klári duó pontosan kiket is csábít. Az Artzi-koncerten mindenesetre a közönség vélhető többségét képező izraeli kolónia sok száz fővel képviseltette magát, és mediterrán temperamentumból sem volt hiány. A csápolók soraiba vegyülő énekest ölelgették, fotóztatták magukat vele, s ő megénekelte a nagyérdeműt.

Megkérdőjelezhetetlen volt azonban a *Halk Sziámi-koncert* létjogosultsága: az Urániában a mai kortárs magyar alternatív-értelmiségi zene legjavát élvezhettük. A tálalás ezúttal is több érzéket megmozga-

Pinchas Zuckerman a Dohány utcai zsinagógában

Fotók: Vajda Tamás

tó, igazi audiovizuális performance volt, megfejlve Müller Péter Sziámi egészen egyedi táncbetéeteivel a belső tér dundi aranyangyalkái alatt. Kellemes, ám kissé érthetetlen intermezzót képezett a második félidő elejébe beékelve Rúza Magdi, önmaga rapid, megasztáros változatát hozva három szám erejéig. Gyors távozását követően Sziámiék maradéktalanul pazar élményben részesítettek minden, elvontságra kicsit is hajló nézőt. A háttérklippek szórakoztatóak és találóak, az új album dalai eredetiek és intelligensek, Babos Gyula vendégjátéka pedig még a vérbeli fanyalgók arcvonásait is végképp elsimította.

A műfaji eklektika jegyében ugyanekkor (valamint kedden és szerdán) játszották a Cotton Club Orfeum-termében a *Nevet a Róth* című kabaré-összeállítást, meghozza egy dupla jubileum kapcsán: ugyanis nemcsak a Zsidó Nyári Fesztivál jegyez kerek évfordulót

idén, hanem a magyar kabaré is. 1907 volt ugyanis az év, amikor a magyar szórakoztatóipar eme ága – hivatalosan – megtette első lépéseit egy akkor még jóformán ismeretlen, ám ötletes és ambiciózus vidéki színész, Kondor Ernő óvó szárnyai alatt a Teréz körüti Bonbonnière füstös kis falai között. Bár az eredeti hangulatot azok a bizonyos színészek és a korabeli értő közönség nélkül megidézni természetesen képtelenség, azért próbálkozásnak az Orfeum-beli est egyáltalán nem volt rossz. A bohózatok, kuplék klasszikusok, a mulattatás olyan atyamestereinek a tollából, mint Karinthy Frigyes, Zerkovitz Béla, Kellér Dezső, Nóti Károly, Vadnai László, Tabi László vagy G. Dénes György, a színészek a mai választék legjobbjai és/vagy legrutinósabbjai, Erős Csaba zongorakísérete észrevétlenül simult össze a dramaturgiával, a helyszín pedig intim fényeivel, bársonyterítős asztalkáival helyyel-közzel

Shlomo Artzi és közönsége a Syma csarnokban

valóban a két háború közötti időket idézte – igaz, valószínűleg a kevésbé életszagú oldalát, mint az eredeti kabarészínházak.

Mintegy kontrapunktként, a Dohány utcai zsinagógában csendültek fel a fesztivál kezdetektől fogva megrendezett, és az egyik csúcspontnak számító kántorkoncert öblös hangjai. A műfaj unikum, hisz nem csak a vallás és a komolyzene különleges metszéspontjában helyezkedik el (ahogy a többi egyházi zene is), de ezzel párhuzamosan megjeleníti a zsidóság spirituális mélységeit, tradícióit, tájanként jellemző népzenei motívumait is. Augusztus 29-én szerda este ezúttal – az immár visszatérő vendégnek számító izraeli Jacob Motzen

**Halk Sziámi koncert
az Urániában**

Egy igazi fesztivál KÁZMÉRNEGYED ERZSÉBETVÁROSBAN

Két kiállítás, filmvetítés és beszélgetés – a Nyári Zsidó Fesztivál egyik programsorozata az egykori krakkói zsidónegyed erzsébetvárosi „vendégszereplése” volt.

Az utóbbi évtizedek kutatásai hatására mára közhelynek számít, hogy Közép-Európában a zsidó fesztiválok is köszönhetően kialakuló „konstruált zsidó teret” többnyire nem zsidók, illetve nem zsidó intézmények alakítják. A krakkói Zsidó Kulturális Fesztivál első ránézésre éppen ilyen programnak tűnik, akárcsak a fesztivált Magyarországon bemutató rendezvénysorozat is. A budapesti programokat a Krakkói Magyar Centrum és a VII. kerületi Lengyel Kisebbségi Önkormányzat szervezte. Janusz Makuch, a krakkói fesztivál igazgatója maga sem zsidó – bár ezt, mint nyilvánvalóvá vált, inkább csak a pikantériák iránti igényt kielégítendő szokták sűrűn emlegetni.

A rendezvényeket megnyitó előadása után beszélgetőpartnere, a Krakkói Magyar Centrumot irányító Pászt Patrícia kérdésére – „Nem okozott-e gondot nem zsidóként létrehozni Európa egyik legnagyobb zsidó fesztiválját?” – Makuch leszögezte: a zsidó kultúrát már akkor magáénak érezte, mikor a fesztivállal még egyáltalán nem foglalkozott.

A fesztivált 1988-ban rendeztek meg először, s így a világ egyik legrégebb zsidó fesztiváljának számít. Egyszeri rendezvényből a rendszerváltás után nőtt ki magát évente ismétlődő eseménnyé, amikor lehetővé vált az intenzívebb kapcsolattartás a Nyugattal. 1990-ben a legnagyobb közönséget egy német előadó vonzotta, és az anekdota szerint a *The New York Times*-ban álmélkodó cikk jelent meg: a németek tanítják a lengyeleket a zsidó kultúrára. Makuch ez idő tájt ismerte fel, hogy Auschwitz árnyéká-

Fotó: Weiszhaar Ákos

és a hazai pályán futó Fekete László mellett – egy, a hazanok között valódi sztárnak számító kántor is fellépett, az amerikai Itzhak Meir Helfgot személyében. A palettán a hagyományos előimádkozói repertoárba sorolható zsoltárok és imarészletek mellett érthetően szerepelt egy igazi „judeo-hungaricum” is, a *Szól a kakas már*, amelyet tradicionálisan magyar nyelven (bár változatos akcentussal) énekelnek mindenütt, ahol zsidók élnek szerte a földgolyón.

Szintén a Dohány utcában került sor a Balogh Kálmán Gipsy Cimbalo Band és Budapest Klezmer Band közösen, pontosabban egymást követően megtartott kelet-közép-európai–balkáni szeánszára, amelyet követően mindenkinek egészen világos fogalmai lettek arról, hogy pontosan mi is a zenei virtuozitás. Mindkét együttes fölényes szakmai tudásból eredő lefegyverző könnyedséggel szuggesztálta a közönséget, lezserül változtatva a magyar, kárpátaljai, makedón, török, szerb, valamint (természetesen) a cigány és zsidó dallamokat, némi humorral ötvözve. Ez utóbbi főleg Jávorai Ferenc érdeme, és meg kell említeni a sokirányú előadóművészeti vénával megáldott

hegedűst, Gazda Bencét, akinek produkciójáért cserébe jótékonyan elnézhetjük az együttes olyan populár-botlásait, mint a *Hegedűs a háztetőn*-válogatás...

Az igen gazdag színházi-zenei kínálat mellett szomorú tény, hogy a korábban nagyobb nyomattal szerepelt irodalom némileg háttérbe szorult: idén mindössze három könyv bemutatására került sor, és ebbe már beszámítottuk Müller Péter (Sziámi atyja) író-olvasó találkozóját a toplistás *Szeretetkönyv* kapcsán. Öröm az örömben, hogy a maradék kettő közül az egyik egy tehetséges fiatal író, Gantner Ádám *Ősz Jeruzsálemben* című novelláskötete.

Szintúgy nem szenvedtünk a bőség zavarával, amikor a Zsidó Nyári Fesztivál filmkínálatából igyekeztünk válogatni – bár el kell ismerni, hogy a kollekcióba egész jó opusok is bekerültek. Stefan Ruzowitzky hangulatát, képi világát illetően klasszikusnak mondható holokausztfilmjének, a *Pénzhamisítók*nak például igencsak eredeti az alaptörténete: zsidókkal hamisítatnak angol fontot és amerikai dollárt a nácik a Sachsenhausen-i lágerben.

Szirtes Bori

ban – ami térbeli közelséget is jelent, hiszen az egykori haláltábor 40 km-re található Krakkótól – a fesztiválnak csak akkor van értelme, ha a fellépők autentikus zsidó művészek. Így a program gerincét azóta nemzetközi kántorkoncertek és „show-elemektől mentes” klezmerzenekarok fellépése adja – ami egybevág Makuch célkitűzésével, hogy az évente június végén megrendezett fesztivál ne váljon „zsidó Disneylanddé”.

A krakkói fesztivált erős spirituális háttere is érzékletesen megkülönbözteti a budapestitől: Makuch szerint minden rendezvénye egyben kaddis is – témája nem a halál, de a halottakat siratja; az életörömről, a Messiás eljövételéről szól, s így válik igazi fesztivállá, melynek célja a legkevésbé sem pusztán a szórakoztatás. A programokat oktatási-nevelési elképzelések köré szervezik, amilyen például annak tudatosítása, hogy a lengyelek és a zsidók nyolcszáz éven keresztül egymás szomszédai voltak. Mindez pedig évről évre tömegeket vonz.

A krakkói rendezvények helyszíne a Kazimierz, a város

történelmi zsidónegyede, így Makuchot a Godot Kávéházba elkísérte a Shalom Galéria, a városrész egyik legjelentősebb kiállítóterme is. Bemutatott anyagaik elsősorban az egykori lengyelországi zsidó élet, a '45 utáni aliya és a holokausztot követően kiüresedett zsidó városrészek – köztük a Kazimierz – tematikáját dolgozzák föl. Az utóbbi problematikát járta körül a Katarzyna Dorota fotográfiáiból nyílt kiállítás is a Szimplakertben. A fotóművész a Kazimierz épületeiről, éttermekről, zsinagógákról készített képeket, amelyek célja a „látképen túl” rejlő egykori ízek, szagok, érintések, érzelmek föltárása. A programsorozatot filmvetítés zárta az Örökmozgóban: a fesztivált bemutató összeállítások mellett levetítették a *gdański pályaudvar* című dokumentumfilmet, az 1968-as lengyelországi antiszemita hullám krónikáját, amikor a túlélő zsidóság legnagyobb része elhagyta az országot, és ezzel végleg megszűnt a számottevő zsidó jelenlét Lengyelországban.

Pályi Sándor Márk

Keset – zsidóságról korszerűen

Ha önre bízna egy zsidó fesztivál megszervezését, kit hívna először? Rabbit? Hittudóst? Izraeli művészeket? Európai zsidó művészeket? Esetleg néhány politikust? Az immár másodszorra megrendezett Limmud-Keset Fesztivál bátor döntése az volt, hogy nem döntött. Válasos tradíció, közösség, kultúra és közélet egyenrangú párbeszédében mégis sikerült megteremteni a közös alapot: egy olyan nyelvet és olyan közeget, amely mai eszközökkel próbál szólni – a máról.

Divatbemutató

Kalligráfia

**Védd magad!
Krav Maga bemutató**

A szervezők szembe néztek egy roppant fontos és eleddig elhanyagolt problémával: egyáltalán nem biztos, hogy az emberek valóban és kizárólag az előadások és kerekasztal-beszélgetések kedvéért látogatják a Kesethez hasonló kulturális rendezvényeket. Nem átalálták hát elfoglalni a kifejezetten gusztusos négycsillagos Holiday Beach Hotelt a Római-parton. Ezzel két legyet ütöttek egy csapásra: egyfelől a program piacképessé vált (29 000 forint egy 3 napos wellness-hétvégeért folyamatos programokkal sokak számára elfogadható ár), másfelől sikerült a programokra és egymásra egyaránt nyitott konferenciaközösséget formálni az egyébként vegyes ko-

rú és stílusú társaságból. Házon belül tájékozódni nem mindig volt egyszerű: a Keset színpompás programfüzetének ugyanis egyetlen bontása sem tudott egyszerre választ adni a „hol?“, „mikor?“ és „mi?“ kérdésekre.

Az előadások a felsőoktatásban és a konferenciák honos szórakoztató-tudományos-ismeretterjesztő hangvételben zajlottak. Az akadémikus frontot olyan szaktekintélyek erősítették, mint Hegedűs Pál, Kovács András és Dancs István, aki első napi előadásában az ott-

hon filmes ábrázolásáról és a mai kommersz film kiüresedéséről tartott élvezetes előadást. A szekuláris szemlélet furcsa kontrasztot alkotott a péntek esti istentisztelettel (fakultatív ortodox vagy reform), ám a szervezők meggyőztek: nem koholt policy, hanem a közönség igénye sarkallta őket arra, hogy ne szervezzenek alternatív programokat a szertartás idejére. Így hallgathattam végig a Kelemen Kata által tartott reform istentiszteletet, amely laikusként nem sokban különbözött az ortodox változattól, eltekintve a női rabbittól és a vissza-visszatérő meditációs blokkoktól („...és most olvassátok magatokban a szöveget, vagy csak hunyjátok be a szemeteket, és szabaduljatok meg a hét fáradtságaitól...”).

**Férfiak
a konyhában:
Szőke Andrással,
Doffek Tamással
és Fényes Balázssal
beszélget
Lugosi Viktória**

Fotók: Szeberényi Adrián

A sabbati vacsora sokunkban kifejezetten meghitt érzéseket ébresztett: a szarvasi zsidó gyermektábor menzájának nemcsak ízeit, de komplett esz-cájkészletét is megidézte. „Ez nem olyan – ez az” – világította meg elmémet a mellettem ülő ex-tábortárs, és bár a felismerés különleges gasztronómiai gyönyöröket nem ígért, mégis

érezhetően fokozta az összetartozás érzését. Később ismét visszahuppan-tunk a profán szférába, hogy Háy János, Hazai Attila, Békés Pál, Lugosi Viktória és Dalos György olvassanak fel a nap zárásaként írásaikból, amelyeket a „frász” motívuma fűzött egy-be. Sajnos, mire Dalos regényrészletének végére ért, a kitűnő kései szürete-

lésű tokaji furmint megtette hatását, és a hallgatóságban megszaporodtak az álomittas tekintetek.

A nagyszámú önkéntes közreműködésével (napi 4-6 óra munkával kiváltható volt a napijegy) a programok pontosan és szervezeten zajlottak. Akadtak izgalmas helyzetek: a vegyes házasságokról szóló beszélgetésen a válási ügyekben kevésbé felkészült R. Székely Julianna igyekezett közös hangot találni egy ortodox rabbival, aki a szefárd–askenázi ellentétéről elmélkedett. A Lipócia kerekasztal-beszélgetés (részvevők: Radnai Péter, Fiala János, Horváth Ádám, Boros Lajos) pedig a bájos anekdoták mellett arra is rávilágított, hogy az újlipótvárosi patrióta szellem rejt magában némi arroganciát is.

Az esemény kompetens szervezők és szakemberek munkáját tükrözte, akikben élénken él a vágy, hogy újszerűen, színesen, érdekfeszítően közöljenek valamit arról a kultúráról és közösségről, amelynek részesei vagyunk. Identitásválsággal küzdő szervezetek önkorlátozó feszengése és egy fiktív zsidó közönség posztulálása helyett emberek szóltak emberekhez, hogy megtalálják a választ a kérdésre: miként fogalmazható meg zsidó identitásunk Magyarországon és Európában, 2007-ben és azután?

És még nem is beszéltem a jacuzzi-ról.

Réz Anna

**Egy költő és
egy műfordító:
Gergely Ágnes és
Rosenberg Ervin**

**Új antiszemitizmus
– a Szombat
könyvbemutatója:
Heller Ágnes
és Gadó János**

ZSIDÓ KULTÚRA NAPJA

Tisztelgés Kodály
műzsája előtt

„Homage à Kodály” címmel rendezett nagy sikerű kamarakonzertet Kodály Zoltán és első felesége, Kodály Emma tiszteletére a Magyar Zsidó Kulturális Egyesület az általa szervezett, immár hagyományos Zsidó Kultúra Napján, amely már több európai országban zajlik egy időben.

Sándor Emmáról minden zeneszerető tudja, hogy Kodály első feleségeként, műzsájaként és értő zenésztársaként milyen sokkal járult hozzá Kodály zeneszerzői munkásságához. Azt is sokan tudják, hogy maga is jelentős zeneszerző volt, művei azonban a nagyközönség számára ismeretlenek voltak, mivel keveset játszották őket. A dalok, zongoradarabok megismertetéséért nagyon sokat tett az a 2005-ben megjelent CD, melyen Prunyi Ilona zongoraművész, valamint Cserna Ildikó és Gál Erika tolmácsolják Kodály Emma darabjait.

Batta András zenetörténész, a Zeneakadémia rektora a Kodály Emlékmúzeum Emma asszonynak szentelt kiállításán méltatta Kodály Emma zeneszerzői munkásságát. Véleménye szerint a művek stílusa elsősorban a német romantika (Schubert, Strauss) folytatása, szemben Kodály és Bartók népdalokra épülő, újító munkásságával. Úgy látja, valószínűleg ez lehetett oka annak, hogy a dalok többségét Emma asszony nem nagyon mutatta be a közönségnek.

**Perényi Miklós és Prunyi Ilona
a Rumbach zsinagógában**

Valóban, a koncerten elhangzott dalok, keringők dallamvilágával szemben egyedül a *Székely népi tánc* tanús-

kodik férje és Bartók hatásáról. Kodály Zoltánné Péczely Sarolta, a meseter második felesége nem tartja elképzelhetetlennek Batta András interpretációját, de hozzáteszi, hogy Bartók a *Gyermekeknek* darabjai közé Emma asszony két zongoradarabját, Kodály pedig a tizenegy kötetes Magyar Népzene darabjaiba két népdalfeldolgozást foglalta bele, ami azt bizonyítja,

hogy mindketten modernnek gondolták zeneszerzői munkásságát. Az életmű sem volt annyira ismeretlen, mint néhányan feltételezik, hiszen több darabja is megjelent, és maga Kodály egy évforduló alkalmából kiadatta a bécsi valcerekét és korai variációs művét. Kodály Emma életműve „önmagáért beszél” – véli Kodály Zoltán özvegye. „Az egész életút és az egész életmű rendkívül izgalmas és rendkívül sokrétű.”

A szeptember 2-án a Rumbach Sebestyén utcai zsinagógában megrendezett koncert minden tanulmány nál és elemzésnél szebben igazolta ezeket a szavakat. Kodály Zoltán és Kodály Emma művei hangzottak fel Cserna Ildikó, Fekete László, Prunyi Ilona és Perényi Miklós előadásában, nagy sikerrel. A sikert azonban nem is annyira az ováció nagyságán, mint azon a megrendültségen lehetett lemérni, mellyel a hallgatóság a dalokat és a cselló-zongora szonátát fogadta. A hely szelleme még inkább kiemelte a művek bensőséges hangulatát, tiszta dallamvilágát. A zsinagóga „szent hely” – fogalmaz Péczely Sarolta, s tegyük hozzá: ez a varázs átragadt az előadókra és a közönségre egyaránt. A kamarakonzert szándéka szerint hommage, tisztelgés kívánt lenni a zeneszerző házaspár előtt. Méltóbb tisztelgést méltóbb helyen méltóbb közönséggel nehéz volna elképzelni.

Peremiczky Szilvia

*

Szeptember 2-án három városban zajlottak rendezvények az Európai Zsidó Kultúra Napján.

Budapesten a fenti koncerten túl két városnéző sétát szervezett a rendezvénysorozatot koordináló Magyar Zsidó Kulturális Egyesület, melyeken mintegy százhusz ember vett részt.

Révkomáromban egész napos program zajlott koncerttel, könyvbemutatóval, előadásokkal, zsidó közösségek találkozóival. Baján az 1944-ig itt élt helyi zsidóság életét bemutató kiállítás nyílt meg, este kóser ételek kóstolója, majd klezmerkoncert szerepelt a programon.

Szabad Zsidó Tanház

**Előadássorozat
a Magyar Zsidó Kulturális Egyesület
és a Szombat folyóirat
szervezésében**

Szemtelen az előadássorozat címe: az 1920-as évek Frankfurtjában Franz Rosenzweig és Martin Buber neve fémjelezte a *Freie Jüdische Lehrhaus* népfőiskolai mozgalmát.

Amikor a *Magyar Zsidó Kulturális Egyesület* és a *Szombat* zsidó politikai és kulturális folyóirat útnak indítja szabadegyetemét, tisztelgünk az egykori mozgalom hallgatói és előadói előtt, akik között a fentiek mellett olyan nevek szerepeltek, mint például Gershom Scholem, S. J. Agnon és Bertha Pappenheim. Hasonlóképpen emlékezünk a Pesti Izraelita Hitközség Szabadegyetemére, mely a '30-as években, a Goldmark teremben tartotta előadásait, és a '90-es évek Yahalom Zsidó Szabadegyetemére.

A *Szabad Zsidó Tanház* programjában a zsidóság kultúrájának, történelmének és vallásának alapkérdései mellett kiemelten szerepelnek a jelenünk által felvetett problémák, melyekre megpróbálunk a zsidóság kultúrájából merített, korszerű válaszokat adni.

Tervezett témáink:

Hány zsidó vallás van?

Zsidóság és népiség

Zsidóság és erotika

Zsidó filozófiai dilemmák

Zsidó–nem-zsidó disputák

Egy város arcai: térfoglalás és térteremtés

Érték- és érdekképviselet

Zsidó irodalom

Zsidó demográfia

Pszichoanalízis – zsidó világnézet?

Zsidó oktatásügy

A programot, terveink szerint, filmmel és zenével kapcsolatos rendezvények egészítik majd ki.

A 2007 novemberében induló, és közel két éven át tartó *Szabad Zsidó Tanház*-nak a *Bálint Zsidó Közösségi Ház* ad otthont.

Főtámogató:

The L.A. Pincus Fund for Jewish Education in the Diaspora

הקרן לחינוך יהודי בתפוצות ע"ש ל.א. פינקוס

„Ez egy nagyon ősi műfaj”

Forgách Andrással beszélget Várnai Pál

– Mint pályakezdő, több színházban működött dramaturgként. Hogyan lett végül drámaíró?

– Korábban egyáltalán nem érdekelt a színház. De az egyetem után Ruszt József meghívott Kecskemétre dramaturgnak, és ott ismerkedtem meg ezzel a műfajjal, az ő rendezései során. Ott írtam első darabomat is, a *Játékost*, melyet csak jóval később mutatott be a Katona József Színház. Azért kezdtem fordítani és színdarabokat írni, mert a dramaturg helyzetét mindig tarthatatlannak gondoltam. Amikor Rusztot 1978-ban kinevezték a Népszínházba művészeti vezetőnek, magával hozott dramaturgnak. Aztán átkeveredtem a Nemzeti Színházba. Mióta 1984-ben eljöttem onnan, szabadúszó vagyok.

– Beszélgetésünk apropója az, hogy nemrég megjelent nagy ívű családregénye, a *Zehuze*. Megkérném, mondjon pár szót családjáról. Önök hárman vannak testvérek, mindnyájan művészek. Regényéből azt is megtudhatjuk, hogy nagyapja ismert író, műfordító volt. Ámosz *Oz Szeretetről, sötétségről* című önéletrajzi regényében is megdöbbenett, hogy micsoda intellektusok jöttek össze és vergődtek már a háború előtti Palesztinában, az ottani otthontalanságban.

– Testvéreim közül Péter és Zsuzsa valóban művésszel, azaz önkifejezéssel foglalkoznak, de negyedik testvérem, Vera, orvos. Egyébként dédapám grafikusművész volt. Igaz, rengeteg grafikus, zenész, író verődött össze a két háború közötti Palesztinában, hatalmas zsibvására volt a tehetségeknek, ilyen sűrűségben akkor a világon nem volt ehhez hasonló.

Fotó: Tóth Csilla

– Már a dédszülei kivándoroltak?

– Nagyanyám a szüleivel vándorolt ki az akkori brit mandátum területére, ahova csak korlátozott számban adtak passzusokat. Így nagyapám és nagyanyám külön-külön mentek ki, 1921-ben. Érdemes megemlíteni azt, hogy

az én családomban a két háború között volt egy visszafelé menekülés is. Ők a legrosszabb időben, 1936–38 táján jöttek vissza Horthy Magyarországra. Nem találták ott a helyüket. Én azt hittem, hogy ez az oda-vissza vándorlás csak az én családomra volt jellem-

zű, pedig ez a jelenség meglehetősen tipikus volt. Utána kezdődik a levelezés: mindkét fél arról akarja meggyőzni a másikat, sikertelenül, hogy jöjjön utána. Vagy éppenséggel lebeszélni erről.

– **Beszéljünk előbb talán Aki nincs című, 1999-ben megjelent regényéről. Valahol azt nyilatkozta, hogy ez valamiképpen a Zehuze előfutára volt. Mennyiben szól ez az aforisztikus, buddhista szellemiségű regény a családjáról?**

– Mindenképpen előzménye. Akkori szellemi állapotom megjelenítésére nagyon alkalmas volt ez a zen-buddhista forma, de mintául haszid szövegeket is tudatosan használtam, a meseterekről szóló példabeszédek így kettősen működnek. Azonkívül itt már megjelennek autobiografikus mozzanatok is, amelyek egy kínai vagy ázsiai történetbe olvadnak be, s egy kínai bölcs életén keresztül ábrázolok egy közép-európai, illetve magyar zsidó sorsot. Vannak benne tel-avivi történetek is, de a regény szerkezete apokrif, bibliai. Öt könyvből áll, mindegyik kilencvenkilenc történetet tartalmaz. Ennek a könyvnek az írása közben kezdett fölsejleni bennem, hogy hogyan tudnám megírni a saját történetemet egy másik, fiktív történeten keresztül. Határozott célom volt, hogy aki mindkét könyvet elolvassa, az érezze a kettő közötti összefüggést.

– **Nemrég jelent meg egy írása a levélregény műfajáról, ahol használja a „dokumentumnak álcázott” kifejezést.**

– Igen, mert az olvasó a levélregényt mindig valóságosnak fogja fel, s erre az író rá is játszik. A fikció és a dokumentaritás ide-oda oszcillál, s az írónak ezáltal sokkal nagyobb szabadsága van. Ez egy nagyon ősi műfaj.

– **Mikor kerültek elő a Zehuzében felhasznált levelek? S hogyan alakultak át regénnyé?**

– Tudtam róluk, hiszen gyerekkoromban láttam érkezni a légipostai borítékokat. Szüleim halála után, egy költözés közben derült ki, hogy vagy háromszáz levél megmaradt. Tíz évvel anyám halála után sorba rendeztem a leveleket, és egy ültő helyemben, egy hét alatt végigolvastam őket. S akkor megpillantottam egy lehetsé-

ges regény körvonalait, amelynek az egyik alappillére az, hogy a levelezés egyirányú, mert válaszok nincsenek. Megírni a regényt pokoli nehéz volt. Az első részt 1999-ben publikáltam az *ÉS* karácsonyi számában. Később kiderült, hogy a feladat jóval nehezebb annál, mint gondoltam. Valósággal újból föl kellett találnom a hangot, amelyet a nagyanyámnak kölcsönzök.

– **Találkoztam olyan véleménnyel is, hogy a regény túl hosszú a sikerredett. Szerintem kellett ez a terjedelem egy közel harminc évnyi időszak megjelenítéséhez. A Zehuze egy tudatfolyam, amelyben a nagymama egy lélegzettel ír világpolitikáról és a Magyarországra visszatért család életének legintimebb részleteiről, és ez gyakran, s gondolom, szándékosan, groteszk. Hogy csak egy példát említek: „a nagyhatalmak nem tudnak egymással megegyezniÉ csukamájlajból sosem elég, ez rendben tartja a gyerekeket”.**

– Hozzátenném, hogy ezt én írtam. Az első két évben nagyanyám csak angol nyelven írt, és nagyon keveset. Ha nem is mindig ennyire poentírozott, de a levelekben valóban együtt volt a magánélet a világpolitikával és a kommunizmussal. A nagyon személyesnek és a nagypolitikának az egymás mellé rendelése meglehetősen női dolog. Mondhatni, hogy a magam Bovarynéját próbáltam megírni. A történelmet női szempontból akartam láttatni, szembehelyezve azt nagyapám intellektuális fölényével, amely mégis kevésbé érzékeny arra, ami egészében történik a világban.

– **De mintha a nagyapa politikailag kevésbé lenne elfogult. Hiszen ott volt az a tragikomikus eset, amikor nagyszüleit díszvendégként fogadják Moszkvában, majd miután a nagyapa óvatlanul kizarándokol Peredelkinóba, Paszternák sírjához (ahhoz a Paszternákhoz egyébként, akit a nagymama „gonosz-ként” jellemez), egyik percről a másikkra durván kitessékelik őket az országból. Érdekes módon, hitüket még ettől sem veszítik el.**

– A hit tekintetében a nagymama sokkal ortodoxabb volt, ám sohasem titkolta el a véleményét semmiről,

mindig mindent kimondott. Ugyanazal a lélegzettel leplezte le azt, amiben nagyon hitt. A művelt nagypapa viszont történelmi dimenziókban látta a dolgokat, de mivel nem érdekelték a magánélet kis történései, rálátása is szűkösebb volt, mint a nagymamáé.

– **Hihetetlen, hogy a nagymamának mi mindenről volt véleménye. Mindenkit kioszt. Churchillt, De Gaulle-t, Howard Fastot, Déryt. A regény állandó visszatérője mégis a nosztalgia, az elvagyódás, az otthonalanság, s ez gyakran ideológiai köntösben jelenik meg. „Sokkal jobb lesz mindkettőtöknek a Népi Demokráciában”, „milyen jó nektek, hogy nem kell politikával foglalkoznotok” (milyen igaza volt!), „becsüld meg, amit a népi demokráciától kapsz”, „olvastam Révai szép beszédét a sematizmusról”. Mint emigráns én is megtapasztaltam, hogy milyen is ez az óhazához való görcsös ragaszkodás, szellemi kötődés, a hazuról tájékozódás. A nagyszülőkre ráarakódott még egy réteg, az ideológiai máz, a kommunista párt befolyása. Ám ha mégoly rózsaszínűnek látták is a magyar helyzetet, időnként óhatatlanul kételyek is felmerültek. „A kommunista meggyőződés önmagában nem tesz boldoggá.”**

– Ehhez az is hozzátartozik, hogy Izraelben kommunistának lenni páriahelyzetet jelentett. S ebből azért sem tudtak kitérni, mert volt ennek egy romantikus utóíze, hogy ők most a bolsevista hagyomány folytatói. Ez is megakadályozta őket abban, hogy tisztán lássák a Szovjetunió diabolikus politikáját. De a nyugati hatalmak közeli politikája sem különbözött annyira a szovjetétől. Bonyolultabb kérdés, hogy Izrael mint nemzetállam létezése miért volt számukra probléma, s mégis miért fogadták azt el százszázalékosan. Éppen a lányával vitatkozik a nagymama, hogy ne gyűlöld azokat, akik itt vannak, itt ugyanolyan emberek élnek, mint nálatok, akik ugyanúgy élni és szeretni akarnak. S ezzel együtt átkozza Ben Guriont és a mindenkori hatalmon levőket. Hadd tegyem még hozzá, hogy mivel nálunk most nemcsak zsidózás folyik, hanem kommunisztázás és fasisztázás

is, ez egy komoly probléma. A kommunista jelzőt ezért én a lehető leginkább előítélet-mentesen használtam. Egyszer egy magyar követségi fogadáson a nagymama azt kiabálta, hogy „éljen Rákosi, éljen Sztálin”. Majd látva, hogy mindenki úgy néz rá, mint egy hülyére, elbizonytalanodott, s rájött, hogy talán túllihegte a dolgot. A világnézet, a pártorientáció vállalása nem különbözik a zsidóság vállalásától. Egy ízben ironikusan mondja a lányának, hogy „mi már a zsidókhoz asszimilálódtunk”, nem akarunk még egyszer a magyarokhoz asszimilálódni, ezért nem megyünk vissza.

– A nagymama gyakran kitér az izraeli zsidó–arab viszonyra is, és a véleménye nem különbözik a nyugati baloldal, vagy a mindenkor szélsőjobb hozzáállásától. Meg hát ők Izraelben, kommunistaként, elenzékben voltak.

– Totális ellenzékben. Ők egy két-nemzetiségű államot akartak. A mai Izraelben egy elég nagy létszámú arab kisebbség él. A két-nemzetiségű állam lehetetlen, és korábban is az lehetett, erre a könyv írása közben jöttem rá. Amiből nem következik az, hogy a bármely oldalról jövő, államilag szubvencionált kegyetlenséget nem kellene feltárni. Az Izraeli Kommunista Párt sajnos támogatta az akkori Szovjetunió rendkívül ostoba, merev és antiszemizmussal átitatott politikáját. A mára már teljesen elarabosodott párt a világpolitikában talán azért jelentéktelenedett el annyira, mert nem képviselt egy nyitott, pragmatikus elképzelést. Valószínű, hogy nem is tehetne egy olyan önvédelemre és harcra berendezkedett államban, amely fundamentalista országokkal van körülvéve. Éppen ezért válhatott az izraeli társadalom jelentős része fundamentalista alapállásúvá: éles kontrasztokban látja a világot, nincs átmenet, minden élet vagy halál kérdése.

– A szülei miért jöttek vissza Magyarországra?

– Főleg apám akart jönni. Ő Szatmárnémetiben született, s nem találta ott a helyét. Kamaszkora óta baloldali volt, és sosem rokonszenvezett a cionistákkal. Anyám pedig szívesen jött vele. Elég sok magyar visszajött még Izrael kikiáltása előtt, egyfajta idealiz-

musból. Ez persze önáltatás volt, hiszen itthon lényegében sokkal rosszabb helyzetbe kerültek.

– Mennyire fogta fel ezt a nagymama?

– Érzekelte, mert mindent nekik kellett onnan küldeni. Másrészt, 1956-ban töltött pár hónapot Budapesten, és ezalatt a személyes tapasztalatát összevethette korábbi elképzelésével, és lesújtó volt az eredmény. Vitába is keveredik az itt élő dogmatikus vejjével. Szóval a nagymama nemcsak a szívének, hanem a szemének is hitt. Amikor azonban visszatért Izraelbe, újból átvette a kommunista sajtó retorikáját, és visszatért eredeti levélírói hangjához. A kommunista meggyőződés a zsidóknál sokszor a mély vallási meggyőződés helyébe lépett.

– Gondolom, a magyar olvasó kevés ilyen, a két világot összevető könyvvel találkozhatott. Nem beszéltünk még arról, hogy mennyire élt szüleiben a honvágy Izrael után?

– Apámban ilyen nosztalgia egyáltalán nem volt az ötvenes-hatvanas évek Romániája iránt. Anyámban viszont élt egy hatalmas zsigeri, fizikai nosztalgia, hiszen egész szervezete az ottani illatokból, ízekből, látványokból állt. Ráadásul kezdte felejteni az anyanyelvét is, és magyarul sem tanult meg rendesen. Ez volt az egyik legnagyobb fájdalma.

– A nagymama egyik levelében az áll, hogy „attól vagyok boldog, ha a pesti képeket nézegetem”, egy másikban pedig, „látom, hogy a gyermekek szépen növekednek”. Mennyire követte gyermekei, unokái életét? Férjéről, a nagypapáról pedig: „Apusnak két hazája van.” Amellett, hogy a Zehuze, Belinszkij után szabadon, egy korszak enciklopédiája, a regény vezérfonala ez az otthontalanság, az elvagyódás, mindkét részről.

– A gyerekek – tehát a szüleim – soha nem tudtak visszailleszkedni, mivel még a párton belül is zsidóként kezelték őket. Ráadásuk bűnökként rótták fel nekik az izraeli rokonokat! Ilyen helyzetben hihetetlenül megnő annak az értéke, ami a világ túlfelén történik, legyen az bármilyen jelentéktelen is. Mindkét fél elszakadt a

családjától, a szomszédjaitól, elvtársaitól: ez volt a pária lét. Ennek a tükörhelyzetnek az észlelése lett ennek a regénynek az ihletője.

– Van egy olyasféle mondat is az egyik levélben, hogy miképpen fér össze apusban Mahler, Thomas Mann, Svejk, a Békevilág tanács és a Das Kapital? Nagyon összetett személyiség lehetett a nagypapa.

– Ez egy autobiografikus mondat is. Henrik, azaz a nagypapa figurájához felhasználtam a saját problémáimat is, hiszen Henrik a regényben cigány nagymamájának az életét szeretné megírni. Még Rákosi emlékiratait is elolvastam, hogy nagypapám adai gyermekkorának részleteit el tudjam képzelni. A 19. és 20. század asszimiláló európai zsidósága hihetetlenül nagy dolgokat produkált, és ez a szellemi hagyomány a faszizmussal és a kommunizmussal, majd Izrael megalakulásával valamennyire megtört. Az európai zsidóságnak ez a csúcsteljesítménye a regényben a nagypapában inkarnálódott.

– Érdekes és jellegzetes a nagymama nyelvhasználata is. „High time”, meg „up and down”, meg „jákiráti” (drágám) és hát a legkülönfélébb zsargonok kevert nyelve. Óriási nyelvi teljesítmény a levelek összegzője számára.

– A húszas években Palesztina angol mandátum volt, és a hivatalos nyelv az angol volt. A nagymama, még fiatalon, úgymond a Monarchia irodalmi, újságírói, hétköznapi nyelvét vitte magával, s ezt a nyelvet használta. Ehhez kapcsolódott a kint élő magyarok zsargonja, valamint a jiddis és a frissen megtanult héber. A háború után egyre több magyar irodalom jutott el hozzá, és ezért felfrissült a magyartudása. Én megpróbáltam ebből a nyelvi színességből, sokféleségből egy összefüggő nyelvet teremteni.

– Hány évig dolgozott a regényen?

– Nagyjából nyolc-tíz évig, kisebb megszakításokkal.

– A könyv címe Zehuze, nagyjából annyit jelent, hogy ez van, ilyen az élet. Egy ismerősömtől hallottam, hogy C'est la zszizny.

– Ez jó. Ebben benne van az a ketősség, amiben éltünk.

Celan, a zsoltáros

Paul Celan (eredeti nevén Antschel) 1920-ban született Csernovicban, Bukovina fővárosában. A német ajkú, bukovinai zsidó lakosság túlélőinek egyetlen hazája paradox módon a német nyelv. Az Izraeli Függetlenségi Háború idején Celan így ír ottani rokonainak: „nincs a világon semmi, amiért egy költő feladná az írást, még akkor sem, ha zsidó, és verseinek nyelve német”. A magányos és addig alig ismert költő hozzászói: „talán én vagyok az utolsó, akinek a végsőig el kell kísérnie az európai zsidó szellem sorsát”¹. E sors, a Soá-túlélők sorsa.

1942-ben Csernovic zsidó lakosságát, köztük Celan szüleit, a románok a Dnyeszter folyón túlra szállították és átadták őket a német hadseregnek. Celan csodával határos módon elkerülte a deportálást, és kényszermunkával és börtönnel „kihúzta” az oroszok bejövételéig. 1947-ben Bécsben, és 1948-tól haláláig Párizsban élt. De a Soá rajta is beteljesedett: 49 évesen a Szajnába ölte magát.

A Zsoltárok könyvében (héb.: *Tehilim*) a zsidók Istene mindig hallgat, a versekben csak a zsoltáros beszél, akinek panaszos vagy örömteli szava a csontig hatol. Így és ilyen erővel hangzik Celan, akit a Soá perzselt. A pusztulás krónikását a véletlen csak azért menti ki a bukovinai transzportból, hogy gondolatban visszarepülhesse a gyilkosságok színhelyére, és az ott történekekről mindent elmondjon. Celan egész élete során – elnapolt halála napjáig – a halálba menők kísérik. Korai versei közül sok az egyértelműen zsoltárhíletett. Ilyen például a 130. zsoltár nyomán írt *Aus der Tiefe* (A mélységből), és a sajnálatosan Celan-emblémává vált *Halálfuga* (To-desfuge).

A *Föld volt bennük* (Es war Erde in Ihnen²) című vers az egymást követő

halálraítéltek, a saját sírjukat megásók „munkadala”. „Munka” közben a dal, a nyelv élő fonala megszakad. A kiürülő világ egyetlen ige, az „ásni”, többes szám harmadik személyű, múlt idejű formája. A jelen még itt van a múltban, de csak csupasz nyelvtan, halálosan száraz „ragozás”³:

Föld volt bennük, és ástak.

Ástak és ástak. Így telt napjuk, éjjelük. Istenüket nem áldották, aki, mint hallották, ezt akarta, aki mint hallották, mindezt tudta.

Ástak és többé semmit nem hallottak; nem lettek okosabbak, dal nem jött az ajkukra, se nyelvet ki nem találtak.

Ástak.

Aztán csend lett, és vihar is jött, jöttek mind az óceánok.

Én ások, te ásol, a féreg is ás, és ott, aki énekel, azt mondja: ásnak. ó valamelyik, ó semelyik, ó senki, ó te: Hová ment, ha sehova nem ment? Ó te ásol, és én ások, hozzád ásom magam, és ujjunkon a gyűrű életre kel.

A parancs szava német. De Celan csak egyetlen anyanyelvet örökölt! Talán a jegyese is ott fekszik a Dnyeszteren túli gödörben. Legszívesebben mellé ásná magát. Az erdő

csendes. Az utolsó „ásnak” az arra tévedt dúdoló parasztlány ténymegállapítása. Itt végződhetne a vers, de egy „gyűrű életre kel” – tudósít valaki a föld alól. Különös eljegyzés! Vagy nem? Talán egy hullarabló gyűrűt talál?

Az ennél korábbi *Tenebrae*-ben heves kitörést észlelünk. A helyszín ugyanaz, mint az előző versben. A vers tartalma sokszorososan rendhagyó, de formája a zsoltár hagyományos dramaturgiáját követi:

*Közel vagyunk, Uram,
Közel és megfoghatón.
Már kapaszkodunk, Uram,
egymást megragadva, mintha
közülünk minden test
a tested volna, Uram.
Imádkozz Uram,
imádkozz értünk,
közel vagyunk.*

Ezután elhangzik a szörnyű vád, hogy Isten nemcsak, hogy nem akadályozza meg a vérontást, hanem még a képmását is megmutatta a kiválasztottak vérében. De ki látta ezt? Isten a saját képét csak a halott előtt fedheti fel:

*Széldöntve mentünk,
odamentünk, hogy a vályú és tócsa
fölé hajoljunk.*

Inni mentünk, Uram.

*Vér volt, amit
te ontottál, Uram.*

*Fényllett.
Nekünk a képedet tükrözte
a szemünkbe, Uram.*

*Szemek és száj nyitott és üres,
Uram.*

Ittunk Uram

*A vért és képmásodat a vérben,
Uram.*

*Imádkozz Uram,
Közel vagyunk.*

A Zsoltár c. vers a bibliai zsoltár negatívja. Celan édesanyját tarkón lőtték. Talán most újra kellene teremteni a világot, de a Gondviselés helyét betöltő Senki-re nem számíthatunk. A lét megmászhatatlan törvénye: a megtörtént nem hozható helyre. Nem vagyunk újrateregethetők! Újrateregetésre csak a képzelet képes, mely a *Semmi*-ből a *Senki-rózsáját* teremti.

*Minket többé senki nem gyúr össze
földből és agyagból,
senki nem olvas rá porainkra
Senki.*

*Dicsértessél te Senki.
A kedvedért akarunk
virágozni.
A kedved ellenére.*

*Semmi
voltunk, vagyunk,
maradunk, virágzón:
a semmi, a senki rózsája.*

*Bibénk lélekfehér,
menny-kopár a porzónk,
piros a pártánk
a bíborszavaktól,
melyeket énekeltünk,
felette,
ó a tövis felett.*

Celan, a lázadó zsoltáros, később egyre inkább „európai” költőnek akar látszani. Költészete a Trakl-i melankólia, a kurtított sorok és a válogatott szavak varázsa, komor nyelvi játékok felé fejlődik. Úgy tűnik, Csernovic zöld szigetét végleg eltemeti a Dnyeszteren túli erdő. A halállistáról megmenekült zsoltármondó a sérült Európával vigasztalódik, közben a bűnösök nyelvének új hitet (hitelt) ad. Mártír ajkán nyelvi varázs bontakozik ki.

Celan fél a magánytól, és sokat levelez. Partnerei közt szerepel Nelly Sachs, a Svédországban letelepedett halk szavú költőnő, Ilana Shmueli, a gyerekkori barát, aki a háború vége óta Izraelben él, és akivel Celan feleleveníti az együtt tanult héber idézeteket, és az ünnepeket, würzburgi születésű Jehuda Amichai, aki így szól verses levelében:

„Paul Celan, a szavaid száma egyre kevesebb, és testedben minden szó

olyan súlyos, hogy Isten végül a földre tesz, mint egy nehéz terhet, de talán csak egy pillanatra, hogy lélegzetet vegyen és megtörölje a homlokát...”⁴

Amichai nem véletlenül érzi Celannál a nehézkedést. A szavak súlya és ritkulása a késői versek tanulsága. Celan órája gyorsan ketyeg, körülötte sűrűsödik a levegő, de a versek filozofikus nyugalma csak látszat. Az emlékek súlya alól nincs feloldozás. Az „Olvashatatlan” (*Unlesbarkeit*)⁵ az újrateregetés abszurdításának ismételt panasza:

*Olvashatatlan ez
a világ. Kettős minden*

*Az erős órák
a hasadó időnek igazat
adnak rekedten.*

*Te, legmélyedbe szorulva,
kilépsz magadból
mindörökre.*

A hatnapos háború után, egy évvel halála előtt, ellátogat Izraelbe. Visszatérve, Párizs Izrael után hideg és elvi-

selhetetlen. Így ír Ilana Shmuelinak⁶: „Jeruzsálem magamhoz térített és megerősített. Párizs agyonnyom és kiéget.” Celan már nem él sokáig. Francia felesége, Gisele Lestranger képzőművész sem segíthet rajta.

Vajon megadatott Celannak „végigkísérni” az európai zsidó szellem sorát? Talán. De egy biztos, hogy a zsoltáros vándor percre sem tette le a válláról a csernovici batyut.

Uri Asaf

Jegyzetek

1 John Felstiner: *Paul Celan's Jerusalem poems*, Judaism, Fall, 1994.

2 Paul Celan: *Die Gedichte*, Suhrkamp, 2003.

3 Az idézetek (az „olvashatatlan” c. vers kivételével) a szerző fordításai.

4 John Felstiner: *An exchange between two great poets*, The New Republic, 2006.

5 Paul Celan: *Halálfüga*, Európa, Lator László fordítása, 1981.

6 Briefwechsel von Ilana Shmueli und Paul Celan, Suhrkamp, hrsg. von Ilana Shmueli und Thomas Sparr, 2004.

IRODALMI ÉS POLITIKAI HETILAP

Kedvezményes éves
előfizetési díj 15 500 forint
Megrendelhető
a szerkesztőségben, telefon:
210-5149, fax: 303-9241
e-mail: es@es.hu

SZERETNÉNK ÖNT IS
OLVASÓINK TÁBORÁBAN ÜDVÖZÖLNI.

SZERZŐINK A TÉNYFELTÁRÓ ÚJSÁGÍRÁS,
A KORTÁRS IRODALOM, PUBLICISZTIKA
ÉS GRAFIKA ÉLVONALBELI KÉPVISELŐI.
PÉNTEKENKÉNT KERESSE A HÍRLAPÁRUSOKNÁL
VAGY FIZESSEN ELŐ AZ **ÉS**-RE!

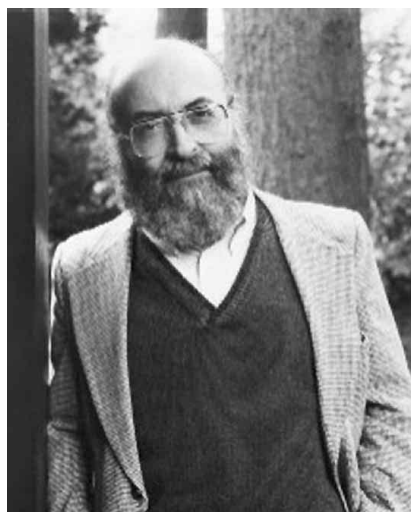
CHAIM POTOK

November a küszöbön

A Szlepak család krónikája (Részletek)

Az egykori Szovjetunió ellenzékének története a 20. század egyik legdöbbentesebb históriája. Néme-lyek – mint például Andrej Szaharov – már azelőtt is hőnek számítottak, hogy az ellenállás útját választották. Mások, így Vologya és Mása Szlepak is csak azután lettek naggyá, hogy előléptek a homályból. Az összes ellenálló nyilván nem szerepelhet e lapokon, könyvemet azonban mindnyájuknak ajánlom – írja Chaim Potok műve bevezetőjében, mely az Ulpius Ház Kiadó gondozásában jelenik meg várhatóan decemberben. A könyvből e számunkban és a következőben közlünk részleteket.

1926-ban ezernél is több zsinagóga volt a Szovjetunió területén, de 1966-ban már csak hatvankettő. Mindegyik külön működött és vívta saját harcát a fennmaradásért, mivel nem létezett központi zsidó szervezet, amely összefogta volna őket. E zsinagógák közül harminc a Szovjetunió ázsiai részén volt, de itt az ország zsidó lakosainak alig tíz százaléka élt. A keleti zsidók utolsó csepp véréig küzdöttek volna a zsinagógáik bezárása ellen, így a hatóságok többnyire békén hagyták őket. Jóval lényegesebb azon-

ban, hogy a keleti zsidókban nem volt meg a nyugati zsidókra jellemző nemzeti öntudat; a nyugatiak számára a vallási eszmék mindig felszították a nacionalizmus tüzeit. A szovjet hatóságok tehát keményen küzdöttek a nyugati zsidók közötti vallási megnyilvánulások ellen. És ezek a zsidók – akik többnyire asszimilálódtak és eltűntek az állam zaklatását, az évek során végignézték a rendszer antiszemita propagandakampányait, a zsinagógák bezárását és azon intézmények megsemmisítését, amelyek lehetővé tették, hogy az emberek összegyűljenek és elvonuljanak – eddig némán nézték, amint lassan mindenhol összeomlik körülöttük a zsidó vallás: megszűntek a zsidó tanok akadémiái, ellehetetlenítették a gyerekek hitoktatását, fokozatosan emelkedett (ekkor már hetven felett volt) a rabbik, sakterek és körülmetélők átlagéletkora, valamint eltűntek minden nyilvános nyomot,

amely bizonyította volna, hogy a zsidók is hozzájárultak a szovjet élet múltjához és jelenéhez. A zsinagógák működését korlátozta az állam, a jiddis sajtó szinte megszűnt, csak mutatóba jelent meg egy-két mű. A kormánynak nyilvánvalóan az volt a célja, hogy addig fojtogassa a judaizmus élő szervezetét, amíg az ténylegesen ki nem múlik, így bizonyítva, hogy a kormány nem tévedett, amikor annak felbomlásáról beszélt.

Egyes fiatal világi zsidók meglepő módon éppen a zsidó nacionalizmus kegyetlen elnyomása miatt tettek szellemi kirándulásokat; új kifejezési formák után kutattak, a vallásgyakorlat eleddig ismeretlen tájaira kalandoztak – így fedezték fel a lármás és kirívóan nyilvános Szimchát Tórát. A zsidók e szertelenül vidám ünnepséggel jelzik az éves Tóra-olvasási időszak végét, illetve az új kezdetét. Az ünnep féktelen mulatozásainak csak lazán szabtak határt a zsidó törvények. Helyet kapott a szenvedély, közvetlenség, szilaj jókedv. Táncoltak, énekeltek, gitároztak.

Így hát 1966 őszén, néhány héttel Szlepakék és barátaik vitorlástúrája után, fiatalok százai gyűltek össze a moszkvai zsinagógában és az előtte lévő téren. A nyüzsgő tömeg énekelt, táncolt, felvonult a Tóra-tekercekkkel, szemtelenül ünnepelt a KGB és a katonaság jelenlétében. Az állambiztonságiak felállítottak két hatalmas reflektort, és lefotóztak mindenkit, aki bement a zsinagógába. Elie Wiesel és jó néhány turista is részt vett az eseményen, majd hazatérve elmesélték, mit láttak.

**Kivándorlás előtt
(a kép csak
illusztráció)**

A KGB először általában megfigyelte és követte a célszemélyt, ezután jött a rajtaütés és a letartóztatás. A megfigyelés többnyire nyíltan zajlott; náluk az is a terror része volt, hogy tudatták az emberrel: a nyomában vannak. Szlepakék biztosak voltak benne, hogy kicsiny baráti körükben nincsenek besúgók, mert senki sem figyelte őket.

E baráti körhöz tartozott Viktor és Noja Drapkin is. A férj mérnökként dolgozott, a felesége biológusként. Volt egy Vika nevű lányuk. Viktor Drapkin, aki később Davidra változtatta a keresztnévét, magas, szürke szemű, jó negyvenes, kopaszodó férfi volt, hangja kissé rekedtes. Bicegett, mert gyermekkorában a villamos alá esett, amely félig levágta az egyik lábfejét, csak a sarka maradt meg. Hangoskodó, vitatkozó, ingerlékeny embernek ismerték, aki megveti az asszimiláns zsidókat – az ő szájából az „asszimiláns” szitokszónak hatott. Noja, vagyis Noemi Drapkin éppen férje ellentétje volt: a sötét hajú, sötét szemű, alacsony és visszafogott nő Rigában született, és jó zsidó nevelést kapott, mivel a balti államokat csak az 1939-es Molotov–Ribbentrop-paktum megkötése után csatolta magához a Szovjetunió, és ezekben az országokban nem került sor radikális vallási tisztogatásra, mert a szovjet birodalomban csak peremterületnek minősültek. Noja tudott héberül, ismerte a hagyományos zsidó életmódot, és évente meglátogatta rokonait és barátait Rigában, ahol élénk zsidó közösségi élet folyt. Meggyőzte férjét a cionizmus érnyeiről, ők ketten tehát minden alkalmat megragadtak, hogy

Izraelről beszéljenek barátaiknak a tábornok körül.

E barátok képzett mérnökök és tudósok voltak, akik a Szovjetunió legkiválóbb egyetemén végeztek. Barátságuk első éveiben sokat társalogtak arról, hogy Hruscsov miért tartotta meg titkos beszédét, megosztották egymással szamizdatos olvasmányélményeiket, a későbbi években pedig Danyiel és Szinyavszkij letartóztatásáról és peréről beszéltek, meg a különféle híresztelésekről, amelyek szerint zsidók indultak el a Szovjetunió határvárosaiából, hogy csatlakozzanak a rokonaikhoz Izraelben. Először csak néhány orosz beszélgetett néhány másik oroszról, noha a társalgás témája egyértelműen illegálisnak számított. Egyedül azért érdeklődtek a kinti események iránt, mert kíváncsiak voltak. Nem kívántak belépni semmiféle mozgalomba, még kevésbé a pártpolitika veszélyes világába. Kezdetben nem voltak köztük aktivisták sem – csapatukat egy maroknyi érdeklődő ember alkotta, akik csupán beszélgetni akartak.

*

A *Hronyika* nevezetű szamizdat folyóiratot 1968 áprilisában alapította a költő és szerkesztő Natalja Gorbanyevszkaja. A lap közlönként működött, és csak információkat közölt, nem kommentálta őket. Egyetlen másolat legépeléséhez több indigót használtak, az így keletkezett példányokat aztán továbbadták másoknak, hogy sokszorosítsák őket; a hátyavékony lapokat összetűzték, így jártak kézzel. Senki sem tudja pontosan, hány

emberhez juthatott el az újság. Vologya és Mása természetesen az olvasótáborhoz tartoztak. A közlemények titkos perekről szóltak, a litván és ukrán katolikusok, hetednapis adventisták, buddhisták és Jehova tanúi üldözéséről, de megjelentek történetek az elmeegógyintézetek rabjairól, éhségstrájkokról, petíciókról, hirtelen elbocsátásokról, lakáskeresésről, letartóztatásokról, kiutazási engedély kérelmezéséről és börtöntáborokról is. A hivatalos sajtóból semmit sem lehetett megtudni a Szovjetunió háza tájának sötét és bűzös zugairól; ilyen történetek csak a *Hronyikához* hasonló kiadványokban jelentek meg, illetve később egyéb lapokban is, többek között a 70-es években induló titkos zsidó újságok hasábjain.

1969 elején, nem sokkal azután, hogy Mark Blum elindult Izraelbe a Szlepak család és barátaik adataival, Vologya áthívta magukhoz az apját látogatóba. Szolomon Szlepak ekkor már hetvenhat éves volt, ősz hajú, zömök, ámde férfias és erőteljes külsejű öregember, akinek rózsás arcszíne és tiszta tekintete igen hatásosan palástolta tulajdonosa szívproblémáit.

Mása, Vologya és Szolomon hármában üldögéltek a lakás nagyszobájában. Szolomon láthatóan kényelmetlenül érezte magát, folyton a karórájára pillantott.

Vologya csendesen közölte vele, hogy úgy döntöttek, kiutazó vízumért folyamodnak, mert ki akarnak vándorolni Izraelbe.

Szolomon Szlepak a fiára bámolt.

Vologya azt is elmondta, hogy már kértek hivatalos meghívót Izraelből, és amint megérkezik, benyújtják a kiutazási engedély kérelmét.

Szolomon felpattant a helyéről.

– Ti meg vagytok örülve!

– Már döntöttünk – mondta Vologya.

– A nép ellenségei vagytok!

Mása némán ült, figyelte az apa és fia közt dúló vihart.

– Izrael! – szólt megvetően Szolomon Szlepak. – Azt még megérteném, ha a jobb élet reményében Amerikába vagy Kanadába akarnátok menni. Én voltam mindkettőben, tudom, hogy élnek ott az emberek. De Izraelbe menni, egy fasiszta országba...!

– Már döntöttünk – ismételte Vologya.

– Én éltem zsidók közt. Én tudom, milyen az.

– Nem fogjuk meggondolni magunkat.

– Figyelmeztetlek – dühöngött Szolomon –, a csatatér ellentétes oldalára kerülünk!

– Elmegyünk – mondta Vologya.

– Hát akkor jól véd a szeszbe, minden erőmmel azon leszek, hogy megállítsalak! – ordította Szolomon, aztán kiviharzott a lakásból és becsapta maga mögött az ajtót.

Vologya jól emlékszik rá, hogy a hirtelen elcsendesedett szobában vibrált a levegő. Harag és félelem kavargott benne, miközben azt latolgatta, apjának mekkora befolyása lehet még a posztsztálinista Kommunista Pártban.

A hivatalos meghívó 1969 márciusában érkezett meg Izraelből. Két összetűzött papírlapból állt. Az egyik a szovjet hatóságoknak szólt, és attól a nőtől érkezett, aki Szlepakék „rokoná”-nak vallotta magát, miután a hivatalos nyomozás kiderítette, hogy Szlepakéknak nincsenek igazi rokonai Izraelben. Felsorolta a „rokon”-nak tartott szovjet állampolgárok nevét, címét és születési adatait, valamint nyilatkozott, hogy ellátja őket. A másik lap az izraeli külügyminisztériumtól jött, hitelesítette a meghívó „rokon” aláírását, csatlakozott a kérelméhez, és garantálta, hogy a meghívott személyek érkezésük után állampolgárságot kapnak.

A meghívó képezte az előttük álló gyötrelmes engedélykérelmi folyamat alapját, ez volt a kulcs a Szovjetunió kijáratához és Izrael bejáratához. Ahogy Vologya közelebbről is megnézte, hamar észrevette, hogy a nevében nyüzsögnek az ordító és kijavíthatatlan helyesírási hibák. Mása nevében úgyszintén. Elkeseredett. Újabb meghívót kellett kérniük.

Vologya tudta, hogy a külföldről érkező leveleket kézbesítés előtt felbontja és elolvassa a hatóság. A KGB néhány nap múlva megüzenheti az intézetvezetőnek, hogy Szlepak mérnök emigrálni akar. És akkor rögtön kirúgják. Találnia kellett valaki mást, aki kivándorol Izraelbe. Több hónap, mire megérkezik az új meghívó. A kiuta-

zási engedély kérelméhez szüksége lesz *harakterisztiká*-ra, azaz munkahelyi ajánlásra. El kell mondania régi kollégáinak, hogy az ajánlást az OVIR-nak, a Vízum- és Engedélyhivatalnak fogja továbbítani, hogy kiutazóvizumot kaphasson. Elég megalázó lenne *harakterisztiká*-t kérnie a munkahelyén, miután kirúgták a KGB jelentése miatt. Az intézet főnökei egy sor gyűlésen gúnyolnák őt, sértő kérdésekkel támadnák, földbe taposnák a vádaskodásukkal.

Úgy döntött tehát, hogy otthagyja az intézeti állást, és egyszerűbb munka-

Az állambiztonságiak felállítottak két hatalmas reflektort, és lefotóztak mindenkit, aki bement a zsinagógába. Elie Wiesel és jó néhány turista is részt vett az eseményen, majd hazatérve elmesélték, mit láttak.

hely után néz, onnan kér majd *harakterisztiká*-t.

Talán egy nappal az izraeli meghívó érkezése után átadta az intézet igazgatóhelyettesének a nyilatkozatot, amelyben az állt, hogy el kívánja hagyni a munkahelyét, és a törvény által biztosított jogai szerint két hét múlva már nem jönne dolgozni.

– Miért? – kérdezte a meglepett igazgatóhelyettes.

Vologya azt válaszolta, hogy új állást talált.

– Miféle állást? És hol? – kérdezte az igazgatóhelyettes.

Vologya erre azt felelte, hogy inkább nem mondaná meg.

– Maradna, ha kineveznék részlegvezetőnek, és magasabb fizetést kapna? – kérdezte az igazgatóhelyettes. A részlegvezetők általában három-öt laboratórium működését felügyelték.

– Nem – mondta Vologya.

Két hét múlva otthagyta a munkahelyét.

Megkérte barátait, hogy segítsenek neki állást találni, így hamarosan felvették a Truszt Gyeofizika egyik irodájába. A vállalat olajkutatással és a földkéreg rétegeinek feltérképezésével foglalkozott a Szovjetunió bizonyos területein. Másfél-két méteres mélységben apró robbanótöltetet helyeztek el. A három-négy kilométerre lévő mérőegységek mágnesszalagra rögzítették a robbanás keltette lökeshullámot. E hullámok frekvenciájának összevetésével képet kaphattak a töltetek körüli terület földkérgéről. Az összehasonlítást csak számítógéppel

lehetett végezni, de a mágnesszalag analóg formában rögzítette a jeleket, így a számítógép nem tudta feldolgozni azokat. Vologyanak olyan elektromos berendezést kellett készítenie, amely az analóg jeleket digitálissá alakítja, hogy a számítógépnek is értelmezhetőek legyenek.

A Truszt Gyeofizika irodája a Moszkva–Leningrád vasútvonal Povarovka állomásától nem messze volt. A Leningradskij pályaudvartól fél órát tartott az út. Ebben az állásban

Vologya jóval kevesebbet keresett, mint az intézetben.

Úgy hat hónappal később, az utcán sétálva Vologya találkozott egy volt kollégájával az intézetből, aki elmondta neki, hogy egy hónappal a távozása után értekezletet hívtak össze minden párttagnak, részleg- és laborvezetőnek. Az értekezlet egyetlen napirendi pontja Vologya Szlepak volt, meg az emigrációs tervei. A párttitkár indulatos beszédében így támadta Vologya: „Eltársak, hogy lehattunk ennyire vakok?! Áruló, népellenesség dolgozott közöttünk!”

Mása megmaradt radiológusi állásában, mert a főnöke nem kapott semmiféle utasítást az elbocsátására. Becsületese ember lévén magától nem rúgta ki Mását, bár tudta, hogy emigrálni szeretne. Moszkvában egyébként is nagy hiány volt radiológusokból.

David és Noja Drapkin beadta az OVIR-nak a szükséges iratokat, és kérvényezték, hogy emigrálhassanak.

1969 áprilisában, nagyjából amikor Vologya otthagya az intézetet, az OVIR-ből felhívták David Drapkint, és közölték vele, hogy a kérelmüket elutasították.

– Maguk zsidók túl sokan vannak – mondta az OVIR tisztviselője a telefonban. – Nem hagyjuk, hogy elmenjenek, itt intézzük el magukat.

Vologya júniusban kezdett a Truszty Gyeofizikánál. Mivel nem mehetett szabadságra, Másával és Szányával Moszkvában töltötték a nyarat. Forró idő volt, a levegő barna és poros. Szlepakék néhány hétvégén az erdőbe mentek a barátaikkal. És hallgatták a rádió érkező híreket. Ezen a nyáron két amerikai úrhajós a holdra lépett. Csehszlovákia előző nyári meglepetésszerű lerochanása és egyre fojtogatóbb elnyomása után egy évvel neosztalinista felhangoktól vibrált Moszkva politikai légköre. A tízéves Leonyid Szlepak úttörőtáborban töltötte a vakációt.

Augusztusban Szlepakék régi barátja, a leningrádi Szása Blank kivándorolt Izraelbe, és magával vitte a család adatait az új meghívóhoz. Ekkoriban sok kiutazási kérelmet utasítottak el azzal az indokkal, hogy a meghívó küldője nem „közeli” rokona a kérvényezőnek. Mása anyja tehát megkérte Szása Blankot, hogy keressen egy ötven körüli izraeli nőt, aki a meghívóban a lányának vallhatja magát. Az asszony még egy hosszú történetet is kitálat a kivándorlási hivatalnak: a polgárháború idején tifuszt kapott, elájult a vonaton, aztán egy vasútállomáson tért magához, de a lányát sehol sem találta. Végül az amulett vezetett el hozzá, melyet a lány azóta is a nyakában viselt.

Augusztusban tehát Szása Blank elindult Izraelbe, s magával vitte Vologya és Mása adatait, meg Mása anyjának „elveszett, majd megkerült lányáról” szóló történetét. Ugyanekkor tizenennyolc grúziai zsidó család meg-

döböntő lépésre szánta el magát: petíciót küldtek Golda Meirnek, Izrael miniszterelnökének, és azt kérték, továbbítsa U Thantnak. A petícióban arra kérték az ENSZ-főtitkárt, hogy támogassa folyton meghíúsított emigrálási tervüket, mert Izraelbe szeretnének menni. „Érthetetlen, hogy a XX. században még megszabhatják az em-

Ugyanekkor tizenennyolc grúziai zsidó család megdöböntő lépésre szánta el magát: petíciót küldtek Golda Meirnek, Izrael miniszterelnökének, és azt kérték, továbbítsa U Thantnak. A petícióban arra kérték az ENSZ-főtitkárt, hogy támogassa folyton meghíúsított emigrálási tervüket, mert Izraelbe szeretnének menni. „Érthetetlen, hogy a XX. században még megszabhatják az embernek, hol élhet és hol nem” – szolt a petíció.

bernek, hol élhet és hol nem – szolt a petíció. – Hónapokig, évekig várunk, sőt, ha kell, egész életünkben várni fogunk, de nem adjuk fel a hitünket és a reményeinket.”

A petíció egy tömegmozgalom elindulását jelezte. Felolvasták az izraeli knesszet előtt, majd Izrael kormánya hivatalos iratként átadta az ENSZ-nek. A petíció híre a Szovjetunió nagyobb városaiba is eljutott: Moszkvába, Leningrádba, Minszkbe, Rigába, Vilniusba, Odesszába és Kijevbe. Egyre több petíció és levél indult külföldi csoportoktól és magánemberektől; kérvényüket az ENSZ-nek, Koszigin szovjet miniszterelnöknek, a

szovjet külügyminisztériumnak vagy Zalman Sazar izraeli elnöknek címezték. „Évekig éltünk megalázottan – írták a levelekben és petíciókban –; jogunkban áll új hazát kérni az általunk választott országban.”

Vologya és Mása nemigen tudott ezekről a levelekről, tehát azt sem sejtették, hogy részévé válnak a zsarnoksággal szembeszegülők egyre népesebb táborának. Mivel azonban nem dolgozott már az intézetnél, Vologya tudta, hogy nem kell többé aggódnia titkosított állása miatt, így Szlepakék életükben először elsétáltak Gorkij utcai lakásukból az Arhipova utcában található moszkvai zsinagógához, ahol elvegyültek a Szimhát Tórá ünnepelő zsidók sokaságában.

Magába a zsinagógába nem mentek be, és kerülték a találkozást a rabbival meg a zsidó közösség államhivatalnokai, akikről azt hallották, egytől egyig a KGB irányítása alatt állnak. Egyik barátjuk, David Csavkin elhozta házi készítésű erősítőjét két nagy hangfállal, magnóval és kazettákkal együtt. Zsidó zenétől zengett az utca. Vologyát és Mását magával ragadta a vígan mulatozó, többezres tömeg. Katonák álltak a csödület szélén, és mindenki tudta, hogy civil ruhás KGB-ügynökök is vannak a tömegben – némelyik talán velük énekel és táncol –, de úgy tűnt, ez senkit sem zavar. A mulatság éjjelig tartott.

Szlepakék ettől fogva gyakran meglátogatták a zsinagógát, főleg sábeszkor és ünnepeken. Sosem léptek be az épületbe, csak az utcán állodogáltak a barátaikkal és más ellenzékiekkel. A tömeg évről évre gyarapodott.

1969 végén moszkvai, leningrádi és rigai ellenzékiek találkoztak egymással. Úgy határoztak, itt az ideje közös tiltakozó levelet írniuk a hatóságoknak, ráadásul nyilvánosan. Ez volt a rendszerrel való nyílt és szervezett szembeszegülés első egyértelmű lépése. 1970 elején rigai zsidó ellenzékiek kiadtak két zsidó szamizdat közlőnyt, az *Iton Alef* („A újság”) és az *Iton Bet* („B újság”) című lapokat. Bár igen kevés példányt gyártottak belőlük – azt is rossz minőségű papírra és oroszul –, ezek voltak a kezdetleges mozgalom első, független és nyilvános szócsövei: közöltek egy Golda Meirrel ké-

szült interjút, megjelent egy cikk az izraeli hadseregről, egy részlet az 1943-as varsói gettólázadásról szóló könyvből, és néhány levél szövege, amelyet szovjet zsidók küldtek kormányhivatalnokoknak, hogy tudassák velük, igenis jogukban áll emigrálni, de helyet kapott Izrael függetlenségi nyilatkozatának szövege is.

Az új izraeli meghívó 1970 januárjában érkezett Szlepakék postaládájába – ezúttal egy másik „rokon”-tól. Ezen már helyesen szerepelt a nevük. Vologya és Mása elmentek az OVIR irodájába, hogy beszerezzék a szükséges formanyomtatványokat, és megtudják a faliújságra kifüggesztett tájékoztatókból, hogyan kell kitölteni őket, és milyen egyéb iratok szükségese a kiutazási engedély kérelméhez.

Majdnem három hónapba telt, mire minden szükséges iratot összegyűjtöttek. Már maga az igénylőlap is hatoldalal volt. A nevén, címén és születési idején kívül a pályázónak azt is le kellett írnia, hol dolgozott az elmúlt öt évben, tagja-e a Kommunista Pártnak vagy a Komszomolnak, elvesztette-e valaha a tagságát, és ha igen, miért; milyen nemzetiségű; kik a legközelebbi rokonai; járt-e már külföldön, és ha igen, akkor hol, mikor és miért; rokonai közül ki tartott vele külföldre; folyamodott-e már korábban is vízumengedélyért, és ha igen, mikor, illetve milyen okból utasították el a kérelmét; a családjában ki adott be most rajta kívül kiutazási kérelmet; melyik országba szándékozik távozni; van-e ott rokona, és ha igen, honnan és miért hagyta el a SZU-t, továbbá közölni kellett, hogy e rokonnal mikor érintkezett, mikor hallott felőle utoljára, hogyan tudta meg, hogy hol él; és a kérelmezőnek persze azt is meg kellett indokolnia, hogy miért akar kivándorolni a Szovjetunióból.

Az igénylőlappal együtt az OVIR-hoz be kellett nyújtani az önéletrajzát, az izraeli hozzátartozó meghívóját az izraeli külügyminisztérium hitelességi tanúsítványával együtt, a munkahelyi *harakterisztiká*-t, amelynek mindegyik soron egyértelműen tartalmaznia kellett, hogy kiutazási engedély kérelméhez készült az OVIR számára, és rajta kellett legyen a munkahely igazgatójának, a párttitkárnak meg a szak-

szervezeti bizottság elnökének aláírása. Szükség volt egy másik tanúsítványra is, amelyet szintén az OVIR-hoz kellett szövegezni, ebben pedig a kérvényező lakóhelye szerinti házkezelőség elismerte, hogy alulírott kérvényező valóban Moszkvában lakik, illetve leírást kellett adnia lakásának állapotáról is. A még életben lévő szülőktől is aláírt nyilatkozatot kértek, amelyben ki kellett fejteniük, mit gondolnak gyermekük emigrálási szándé-

Refuznyikok a Szovjetunióban

káról; van-e anyagi vagy egyéb jellegű követelésük vele szemben; az ő aláírásukat is hitelesíteni kellett a munkahelyükön vagy a lakhelyükön; kellett továbbá születési anyakönyvi kivonat, és ha volt, akkor házassági anyakönyvi kivonat, válási okirat, elhunyt szülők halotti anyakönyvi kivonata, diplomák másolata, négy fénykép, két saját névre címzett, üres levelezőlap, pénzügyi bizonylat a kiutazási kérelem költségének befizetéséről, belföldi útlevél, szakszervezeti tagsági kártya, munkakönyv, nyugdíjas igazolvány.

1970 márciusa környékén Vologya felhívta az apját, és megkérdezte tőle, megírna és aláírna-e egy nyilatkozatot, amelyben kifejtené, mi a véleménye a fia kivándorlási szándékáról. Azt is elmagyarázta neki, hogy a nyilatkozatra a kiutazási engedély kérelméhez van szüksége.

– Soha nem írok ilyen nyilatkozatot,

nem is írok alá semmit! – ordította az apja. – Ne hívjál többet! Semmi dolgom a nép ellenségével! – és lecsapta a telefont.

Többszöri sikertelen próbálkozás után Vologya úgy döntött, hogy közjegyző által hitelesített írásbeli nyilatkozatban közli a hatósággal, hogy apja nem óhajt részt venni a kiutazási engedélyhez szükséges kérvényezési folyamatban – ezt az iratot mellékelte a többi dokumentumhoz.

Ugyanebben a hónapban megkérte főnökeit a Truszt Gyeofizikában, hogy állítsák ki a *harakterisztiká*-ját az OVIR-nak. Beleegyeztek, de csak azzal a feltétellel, hogy kilép a vállalatból. Csak három hónap múlva talált új munkát.

Mire Mása és Vologya sikeresen beszerezte az összes igazolást, Mása munkahelyén és a bérházban is mindenki tudta, hogy kiutazási kérelmet nyújtottak be, mert el akarják hagyni az országot.

1970. április 13-án lakásuktól egy háztömbnyire, az Alekszandr Puskin téren felszálltak egy sötétkék városi minibuszra, és a Pokrovszkije vorotára utaztak, onnan pedig másfél tömbnyit gyalogoltak a Kolpacsnij pereulokon található OVIR-irodáig, ahol leadták az izraeli kivándorláshoz szükséges vízumkérelmüket.

Egy belügyminisztériumi tisztviselő ellenőrizte az igénylőlaphoz mellékelt iratokat, megnézte rajtuk a pecsétet, az aláírást és a kérdésekre adott válaszokat. Megállt a nyilatkozatnál, amelyben Vologya leírta, hogy apja nem járul hozzá a kérelméhez. A tisztviselő közölte, hogy mindenképpen szükség van az apja nyilatkozatára.

Vologya erre azt mondta, ez lehetetlen. Az apja régi bolsevik, sosem írna ilyen nyilatkozatot, és alá se írja. Miért nem elegendő az ő saját nyilatkozata apja hozzáállásáról?

A tisztviselő a következő pillanatban megadta magát. Összeszedte az igénylőlapokat és a többi iratot, aztán kurtán így szólt:

– Majd értesítjük magukat.

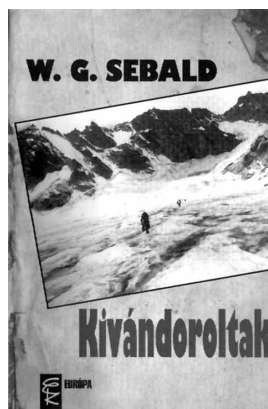
Vologya és Mása elhagyták az OVIR-irodát és hazabuszoztak. Vologya negyvenhárom éves volt, Mása negyvennégy.

Loósz Vera fordítása

Időn túl, téren innen

Sebald regényeit olvasva folyamatosan úton lehetünk. Pontosabban útközben. Otthon az otthontalanságban. Antwerpen, London, Prága, Párizs, Manchester, New York, Isztambul, München. Pályaudvarok, bisztrók, kampuszok, üdülők, pubok, könyvtárak, temetők, gettók, kórházak – kultúránk állandó helyszínei. Magányos, kihalt utcák és felhergelt tömegtől hangos, vészt jósoló terek. Régi lakcímek, lebontott-lerombolt házak, egykor volt életek láthatatlan nyomai. Amelyek mégis láthatóak lesznek. Kép szerint és szó szerint is.

Sebald regényeiben ugyanis a szöveget fényképek, dokumentumok, rajzok illusztrációi egészítik ki. A képek révén az elbeszélő megigazítja, valószerűvé teszi a leírtat: egyszer csak látjuk, amiről vagy akiről addig olvastunk. És innentől más lesz az olvasói viszony: személyesebben érint minket a történet. Ez Sebald prózaművészetének egyik legnagyobbja: a képi elem alkalmazása egyszerre hozza közel azt, amiről olvasunk, és egyszerre el is távolítja azt azzal, hogy látványt tesz, amit eredetileg olvasói képzeletünknek kellene megalkotnia. Egyszerre szűkít és tágít. Ugyanakkor a képek cseppet sem járulékos, másodrangú elemek: önálló életet élnek, olyannyira, hogy nem is mindig azonosak azzal, amit ábrázolniuk kellene. Sebald mesterien használja ki azt a kulturális előítéletet, amit a fényképeknek tulajdonítunk a fotók igazság-értvényével kapcsolatban. Látom, tehát igaz. Igaz, igaz; csak másképp (másképp) igaz. Máshonnan igaz. Sebald regényeiben esztétikai tapasztalattá lesz, hogy a történetek – amelyekre emlékszünk, és amelyeket elfelejtünk (egy-másba oldódó örök dialektika ez) – száma végtelen, hogy a történetekből újabb történetek bomlanak ki, és hogy – a Sebald számára oly fontos Witt-

Winfried Georg Sebald, Kivándoroltak, ford. Sziij Ferenc, Bp., Európa, 2006, 264 oldal, 2500 forint.

Winfried Georg Sebald, Austerlitz, ford. Blaschik Éva, Bp., Európa, 2007, 315 oldal, 2700 forint.

gensteint átírva – történetünk határai alkotják világunk határait.

Az író élettörténete valamelyest a világháború utáni újrakulturálódó Németország jelképe: 1944-ben született Bajorországban, előbb Svájcban tanár, aztán 1970-től haláláig az angliai Norwichban egyetemi oktató. Autóbalesetben veszíti életét 2001 telén, norfolki otthona közelében. Sebald regényvilágában az otthon közelében lenni, de mégsem otthon lenni gyakori állapot: olyan időtlen helyzet, amelyben másodlagossá, felcserélhetővé válik, hogy onnan indult-e el épp valaki, vagy éppen oda akart hazatérni. Sebald regényíró és esszéista, szövegei homlokterébe a traumatikus és traumatizált múlt elbeszélhetősége áll. A „pusztulás” és a „szenvedés” képeinek és a néma, mert megszólításra váró narratíváknak nyelvet találni. Érthető nyelvet. Sebald többnyelvűsége nem csupán életrajzi adalék (saját magát fordítja angolra): számára a nyelv eleve több nyelv kölcsönösen érthető párbeszéde.

Hősei, ahogy manapság mondanánk, igazi „euroszubjektumok”: angolul, németül, franciául egyaránt beszélnek, kölcsönösen értik egymást. Mindenféle szerte Európában ugyanolyan otthontalanul otthonosak. Más kérdés, és zavarba ejtő, hogy ennek a kommunikatív kompetenciának az oka éppenséggel az idegenségük: hogy kénytelenek voltak kivándorolni. Nyelvet cserélni. Más nyelven,

más néven élni ugyanazt a sorsot. Éppen ezért az értetlenség, az érthetlenség nem nyelvi természetű, sőt: az idegenség tapasztalata attól radikális Sebald regényvilágában, hogy a hősök pontosan és több nyelven tudják elmondani, hogy van, amit nem tudnak elmondani. Nem a másoknak, hanem elsősorban önmaguknak képtelenek beszélni. Sebald mint szerző mindkét regényben megjelenik szereplőként. Ő a közvetítő. Saját életrajzi jegyeivel ruhazza fel narrátorát, aki a *Kivándoroltak*ban négy különböző ember élettörténetét, az *Austerlitz*ben pedig a címszereplő életét beszéli el. Valahogyan mindegyik hőshöz köze van.

A *Kivándoroltak*ban egyikük szomszédja lett Norwich mellett, a másik tanára volt Bajorországban, a harmadik távoli rokona, a negyedik az emigránsok városában, Manchesterben találkozik. Kapcsolata a közvetlenség és a közvetettség közötti sávban mozog. Mindegyik életben, vagy az életükből egyenesen következő halálban van valami lappangó titok. Valami elhallgatott, elfelejtett emlék. De a felejtésnek olyan állapota ez, amikor emlékszünk arra, amit elfelejtettünk. Sebald narrátora nyomozni kezd. Követi a „fájdalomnyomokat, melyek finom vonalban húzódnak végig a történelmen” (*Austerlitz*, 17.), ameddig azokat követni lehet. Megszólítja és megszólaltatja a képeken szereplőket. Megpróbálja megérteni életük szabad döntéseit, és elfo-

gadni sorsuk törvényszerűségeit. Ez a detektív szerepkör szervesen illik Sebald intellektuális karakteréhez. A kultúra filológusa ő, aki elmosódott képek, rejtélyes szövegek és titokzatos épületek alaprajzai között igyekszik rekonstruálni a megtörténtet. Ám ez a figura mentes marad minden posztmodern vagy dekonstruktív szerepmódorosságtól. Nincs benne semmi Umberto Eco és semmi Indiana Jones. Nem kultúrtörténeti kalandregény, amelyben fejtoró feladványokon és nyaktörő mutatóványokon át vezet az út valami kézzel fogható kincs felé.

Az elmúlt évek magyar irodalmából Sándor Iván regényművészete hasonlítható valamelyest Sebald regényeihez, különösen az *Austerlitz*hez. A *Drága Liv* és a *Követés* mint regény, illetve a *Daniellával a vonaton* mint esszénapló két szervesen összekapcsolódó műnemben ugyanúgy a némává lett múlt intellektuális és egyszerre esztétikai megszólítására törekszik. Esszébetétek, képleírások, felsorolások, belső monológok, természettudományos szövegrészek, felidézett párbeszédek és még megannyi elem szerves kapcsolatából állnak össze Sebald regényei. Az útinaplótól a történelmi elbeszéléstől át a létregényig tart a műfaji skála. A *Kivándoroltak* négy különálló elbeszélése alkot egy ciklust, a részek lesznek regénnyé; a kilenc évvel később (halála évében) megjelent *Austerlitz* már egy ember életén keresztül sejteti, egy narratívába koncentrálja azt a végtelen polifóniát, hogy nincs különálló történet, azt, hogy amikor emlékezünk, akkor egymásra emlékezünk.

Az utóbbi regény, Sebald szintézise, már címében is megmutatja, mennyire rétegszerűen épül fel ez a próza: Jacques Austerlitz, keresztnévét Offenbach után kapja, vezetőkéne pedig a híres csehországi csatahelyszínre és az arról elnevezett párizsi pályaudvarral azonos. És ezek a motívumok így vagy úgy mind szerepet játszanak később ebben a tragikus életben. A vasút ennek az epikának alapmetaforája. A sín, amely csakis valamerre mehet, de meghatározott és lehetséges útvonalból a váltók miatt mindig több is van. A pályaudvar, ami Londonban temetőre épül, és amely „a búcsú gyöt-

relmének és az idegentől való félelemnek” (*Austerlitz*, 17.) a csarnoka. A vonat, ami kioltja az ember életét, vagy úgy, hogy eléugrik (a *Kivándoroltak* egyik szereplője hal meg így: „a vasútnál végzi”), vagy úgy, hogy felszáll rá. És ezzel elérkeztünk Se-

Hősei, ahogy manapság mondanánk, igazi „euroszubjektumok”: angolul, németül, franciául egyaránt beszélnek, kölcsönösen értik egymást. Mindenfele szerte Európában ugyanolyan otthontalanul otthonosak.

bald műveinek lényegi magjához: a *soá*hoz. A közvetett közvetlenség a *soá* elbeszélését is jellemzi: Austerlitz Prágából Walesbe kerül négyévesen a világháború elején, ahol új nevet és életlehetőséget kap. Túlélő, aki nem élte át azt, amiben meg kellett volna halnia. Ez az abszurditás egész életét meghatározza. A kilencvenes évekre visszamenőlegesen összeállított történet, ahogyan kiderül, mi történt anyjával, apjával, éppen fokozatos késleltettsége miatt lesz katartikus. Ahogyan megtudjuk, hogy '45-ben a nácik

átrendezték a terezini táborat a vöröskeresztesek ellenőrzése miatt. Lett mozi, kávéház, könyvtár. És az áldozatok eljátszották szerepüket, eljátszották saját korábbi életüket. Az úgynevezett kultúra segített így elleplezni a gyilkos, embertelen borzalmakat. Az

elkövetkező nemzedékeknek már történelmi perspektívája lesz a *soá*hoz: a meglévő-létező dolgok szóra bírása. Sebald horizontján a *soá* időszerkezete Pilinszky verséhez hasonlitos: „ami történt, valahogy mégse tud végetérni”.

A történelmi-történelmi keretszerűséget, hogy térben és/vagy időben el vagyunk választva attól, amiről szó van, tekintettel arra, hogy azt olvassuk, hogy valaki emlékezik arra, amire vala-

ki emlékezett, a kétszeres függő beszéd alkalmazása adja vissza. Ezek megint csak távolító és közelítő elemek egyszerre. Érzékeljük a történelmi távolságot, az áttételességet, ugyanakkor egy szövegtérbe és beszélgetéstérbe kerülünk velük. Egyszerre halljuk a hangjukat. A történetek pedig emiatt párhuzamosak lesznek – a szóhasználat nem véletlen, Nádas Péter nagyregényéhez hasonlóan az epikai totalitás itt is az egymást kiegészítő részletekben ölt testet.

Szegő János

Székely Gábor Alapítvány
1125 Budapest XII. ker. Istenhegyi út 67.

Adószám: 18232527-1-43

Bankszámla szám: 10404027-02901495-00000000

A Székely Gábor Alapítvány Kuratóriuma 2007. május 16-án megtartott kuratóriumi ülésén megtárgyalta és elfogadta az alapítvány 2006. évi beszámolóját és közhasznúsági jelentését.

Eszközök és források egyező összege	4.009 ezer Ft
Összes bevétel	3.948 ezer Ft
Összes kiadás	4.712 ezer Ft

A Székely Gábor Alapítvány a 2006. évi személyi jövedelemadó egy százalékanak felajánlásakor kedvezményezettként 207.729,-Ft-ot összeget kapott, melyet a Yad Vashem Intézet által kitüntetett zsidómentőknek juttatott szociális segélyként gyógyszerellátásuk költségének támogatásához használt fel.

CAFÉ PICARD

Nyerésben
vannak

Félig nyert ügye van a Pasaréti téren megbúvó Café Picard-nak. Ha semmit sem tenne, már önmagában is elég, hogy a város talán legszebb, de mindenképpen legsajátosabb terén fogadhatja vendégeit. A bámulatos és hamisítatlanul Bauhaus buszpályaudvar, a teljesen autentikus, vagy annak ható kávéházi enteriőr azonnal lebilincseli a betérőt. Egy csöpp Párizs a prominens csillár és a korhű bárpult társaságában. Az apró teraszon néhány tehetős törzsvendég élvezi ki a bágyadt őszi napsugár utolsó könyörödományait, miközben milliós ügyekről tárgyalnak fennhangon telefonjaikon, és mélán pörgetik sportautókba passzoló slusszkulcsaikat. Pasaréti tér, ez ilyen. A Picard is igyekszik kedvében járni a vendégereg kényes ízlésének. Amennyire megítélhető, közös konyhán dolgoztatnak a város egyik

Fotó: Tóth Csilla

legjobb éttermének tartott Matteo-val, de a prémium hozzávalókból a kínálat itt persze főleg a trendi szendvicsekre, egészségtudatos salátákra, és bélszínes tortillákra fókuszál. Gyorsan valami drágát. Az italkínálat minden igényt kielégít. Tucatnyi kávékülönlegesség, forró csokoládék, kakaók, turmixok és shake-ek, széles választékából választhat magának a fáradt vándor. A pincérnők profik és unottak, vagy profin unottak, nehéz megállapítani. Az egyikük ugyan kiesik egy pillanatra szerepéből: zavarában átvált tegezésre mikor rossz rendeléssel jelenik meg az asztal-

nál, és igen hálás, mikor megmaradunk az összekeveredett verziójánál. Így a konyhát sem és őt sem éri kár. Legfeljebb minket, mert a tiramisu helyett elővárszolt citromkrém fura találmány. Néhány félbetört, fiatalon elárvult babapiskóta áll katonás vigyázban a tetején, de alattuk már semmi izgalom, semmi változatosság. A krém első falatra nagyon finom, másodikra elmegy, harmadikra dögunalom. El lehetne képzelni valamilyen palacsinta tölteléként, vagy egy igazi desszert kísértőjeként. A budapesti gasztroszcénában üdítő színfolt viszont, hogy a konyhában ismerik a valódi Caesar saláta mibenlétét, és örömeinkből csak keveset von le, hogy elkészíteni nem igazán tudják. Az egész kicsit nehézkes, túl rusztikus, darabos, de tényleg minden szükséges hozzávaló benne van, emiatt le a kalapot. A mandulaszirupos kávékülönlegességgel is próbát teszünk, és vagy mi hibáztunk, hogy nem kevertük fel, vagy ők, hogy nem figyelmeztettek, de a teteje sima cappuccino, az alja tömény mandulaaroma. Kértünk egy vanília shake-et is, ami tényleg borzasztó finom. Meg kéne tudni, melyik port vesz a Tesco-ban. Egyébként igazságtalanul fanyalgunk, mert a Picard összességében teljesíti a vállalat, minden elég finom, semmi sem kellemetlen, a hely hangulata pedig verhetetlen. És hát a Pasaréti tér, maga a csoda, na.

– dibbuk –

Summary

In connection with a recent demonstration against the forming of the so called Hungarian Guard (a far right paramilitary group), János Gadó assesses the lack of strength of local anti-fascist groups.

István Darvas, rabbi of the synagogue in Nagyfuváros utca in Budapest greets Rosh Hashana with a witty essay pondering on Jews' relationship to the pork.

In our October issue we publish a summary of the state of the debates concerning the freedom of speech and the planned law on hate speech. Péter Tölgyessy, former parliamentary leader of the Free Democrats (SZDSZ) in Hungary's first independent Parliament, later a member of Parliament of the Young Democrats (FIDESZ), and since then acting as an independent political analyst claims: "The political left should know that there are limits that one is not supposed to cross even if the winning of an election is at stake, and the political right should be able to sense that any public statement evoking the shameful period between the two World Wars is unacceptable. If things go on like this, it will destroy us." Zoltán Lomnici president of the Supreme Court examines the possible legal steps against hate speech, followed by a detailed summary of the present situation in this respect.

"The Embassy will have its doors open for everyone" – said Aliza Bin-Noun, Israel's new Ambassador to Hungary.

We report on the Jewish festivals organized in Hungary in September: the Summer Jewish Festival, the classical music concert organized by MAZSIKE (Federation to Maintain Jewish Culture in Hungary) and the performance by the Cracow Jewish Festival. We also cover a whole series of events organized by Keshet („Rainbow”), a non-governmental organization. Part of these events was the presentation of Szombat's recently published book: "New Anti-Semitism".

"Writing the novel was awfully difficult. I published the first part in 1999 in the Christmas issue of Élet és Irodalom weekly. Later it turned out to be much more complicated than what I had expected. I practically had to reinvent the voice that I lend to my grandmother" – said András Forgách, author of *Zehuze* an epistolary novel in an interview to Pál Várnai. Forgách composed his novels from letters written by his grandmother first from Palestine, then from Israel to Hungary.

We publish parts of Chaim Potok's novel, „The Gates of November” to be published by Ulpius Ház. This unique book tells about a hundred year period in the life of Jews in the former Soviet Union.

Uri Asaf analyses the oeuvre of Paul Celan.

János Szegő publishes an essay on Winfried Georg Sebald's novels.

Dybuk's culinary column presents yet another café.

www.optiris.hu

OPTIRIS OPTIKA

- **Szemüvegkeretek, napszemüvegek széles választékban**
- **Komputeres és szakorvosi szemvizsgálat**
- **Kontaktlencse illesztés**
- **TB vények beváltása**

ÜZLETEINK:

WESTEND CITY CENTER 1062, Budapest, Váci út 1-3. Tel/Fax: 238-7088
ÁRKÁD ÜZLETKÖZPONT 1106 Budapest, Őrs Vezér Tere 25. Tel: 434-8132
EUROPARK 1191 Budapest, Üllői út 201. Tel: 347-1530
SPAR CENTER 1011 Budapest, Baththyány tér 5-6. Tel: 225-7540
MAMMUT 1. ÜZLETHÁZ 1022 Budapest, Lövház u. 2-10. Tel: 345-8179
MAMMUT 2. ÜZLETHÁZ 1024 Budapest, Margit krt. 85-89. Tel: 345-8381
STOP & SHOP 1021 Budapest, Hűvösvölgyi út 138. Tel: 398-8153
CAMPONA 1222 Budapest, Nagytétényi út 37-43. Tel: 424-3370

Szabadság.

Úrrá lenni az elemeken. Amikor nincs más, csak a végtelen ég, a látóhatár és Ön. Az érzés, ahogyan kitárul a világ.

Az autó régóta a szabadság szimbóluma. Máshoz nem fogható érzés - kézben tartani az irányítást a végtelen sztrádán, és megérkezni egy biztonságos helyre - amit úgy hívunk: otthon.

Schiller Autó Család. A vezetés korlátlan élménye.

Schiller Opel

1138 Budapest, Váci út 113.
Tel.: 452-11-11
1046 Budapest, Főti út 143.
Tel.: 272 72 72
Karambo os Centrum
www.schilleropel.hu

CHEVROLET PERFECT

1133 Budapest, Dráva u. 17.
Te.: 450-25-25
www.chevroletperfect.hu

TOYOTA SUPER

1044 Budapest, Külső Váci út 20.
Tel.: 380-0-380
www.toyotasuper.hu

EXODAK PALOTÁJA
Tudomány és kényelem

1154 Budapest, Szentmihályi út 142.
Te.: 415-3000
www.pa.otaauto.hu

PERFECT HASZNÁLTAUTÓ

1133 Budapest, Dráva u. 17.
Te.: 320 0166
www.perfekthasznaltauto.hu

Schiller
Autó Család
www.schiller.hu

Új antiszemitizmus

„Antiszemitizmus új köntösben? Minden antiszemitizmus-e, ami anticionizmus, Izrael-ellenesség és Amerika-ellenesség? Aki gyűlöli Saront és Busht, az antiszemita? Aki szereti őket, az filozemita? Ha választ szeretne kapni ezekre a kérdésekre, olvassa el kötetünket, mely korunk egyik legfontosabb problémájára ad feleletet.”

A kötet szerzői:

Eperjesi Ildikó, Gereben Ágnes,
Heller Ágnes, Bányai László,
Bence György, Gadó János,
Karády Viktor, Kende Péter,
Konrád György, Kovács András,
Novák Attila, Seres László,
Szántó T. Gábor, Tatár György,
Valki László

A kötet ára: 2190 Ft

Keresse a jobb könyvesboltokban,
vagy rendelje meg délutánonként
a 06 20 584-0512, illetve
a 311-6665-ös telefonszámokon,
vagy az info@szombat.org
e-mail címen.

BÁLINT ZSIDÓ KÖZÖSSÉGI HÁZ

GÓLEM FESZTIVÁL

ZSIDÓ SZÍNHÁZAK ELSŐ NEMZETKÖZI TALÁLKOZÓJA

OKTÓBER 12-14. MERLIN SZÍNHÁZ

FELLÉPŐK:

BUKARESTI ÁLLAMI JIDDIS SZÍNHÁZ: AZ ÜZLETEMBER

OSZTRÁK ZSIDÓ SZÍNHÁZ: PESACH/RAMADAN

IZRAEL: BE BEAUTIFUL CABARET

GÓLEM SZÍNHÁZ: JAZZ&JEWS

KÍSÉRŐ PROGRAMOK: FEOLVASÓ SZÍNHÁZ, SÓLET PARTY,
SUNDAY BRUNCH A FELLÉPŐ MŰVÉSZEKSEL,
IN MEMORIAM RÓNAI ANDRÁS, IZRAELI DJ-K.

Jegyek elővételben is kaphatók a Bálint Házban és az ismert jegyirodákban.

További információ: www.golemszinhaz.hu

A Gólem Színház és a Bálint Zsidó Közösségi Ház szervezésében

KONCERTEK

ANDRÉ OCHODLO & THE JAZZISH QUINTET • MAYNE TEG • MY DAYS

OKTÓBER 20. SZOMBAT 18:00

A magyarországi Lengyel Intézet szervezésében bemutatásra kerülő program egy, a sopoti Teatr Atelier zenés színházban bemutatott előadás koncertváltozata. Az előadás zenéjét, mely kicsit dzsesszes, kicsit avantgárd és természetesen klezmeres a fiatal lengyel zeneszerző Marek Czerniewicz szerezte.

Robert Murakowski: trombita, szárnykürt

Ireneusz Wojtczak: szaxofon

Piotr Mania: zongora

Adam Zuchowski: nagybőgő

Michał Szczeblewski: dob

További info: www.lengyelintezet.hu

A belépés ingyenes.

BRASS ON BRASS DIXIELAND KONCERT

OKTÓBER 27. SZOMBAT 19:00

Belépő: 1500 Ft • Alap tagsággal: 1200 Ft

GYEREKPROGRAMOK

MANÓTÁNC ÓVODÁSOKNAK

MINDEN HÉTFŐN 17.00

BESZÉLJÜNK, DALOLJUNK NÉMETÜL!

Játékos német „tanulás” informális módszerekkel 0-4 éves korig (1/2 órában).
Időpont megbeszélés szerint. A foglalkozásokat Szabó Krisztina vezeti.

Jelentkezés: 06 70 330 87 82, christina.sabo@gmail.com

ENGLISH FOR KIDDIES

SZERDA 16.00-17.00

Játékos angol óvásoknak sok-sok dallal, mókával, tánccal, kacagással.

Vezeti: Vécsey Viktória. Jelentkezés: 06 30 9620573

GYEREK BALETT

HÉTFŐ, SZERDA 16.30-17.00

Ballett előkészítő gimnasztika 4-6 éveseknek.

A játékos, vidám hangulatú órákon a klasszikus balett alapjaival ismerkedünk,
körtáncok és tartásjavító, erősítő gimnasztikai gyakorlatok segítségével.

Vezeti: Balkányi Kitti

AJÁNLÓ

FELDENKRAIS® MÓDSZER

Feszültségmentes mozgás! Mozgékony gerincoszlop! Jobb tartás!
Jobb közérzet! Ajánljuk figyelmébe a Magyarországon még alig ismert,
de Nyugat-Európában széles körben elterjedt, magas színvonalú tanulási
módszert, a Feldenkrais módszert.

Rendszeres csoportfoglalkozások indulnak!

Jelentkezés és további info: Perényi Csillánál, 06 20 522 2721

www.feldenkrais-tanfolyam.hu • csilla@feldenkrais-tanfolyam.hu

TEXAS HOLD'EM PÓKERBAJNOKSÁG

OKTÓBER 1. HÉTFŐ 19:00

Helyfoglalási díj 2500 Ft (amely tartalmaz némi hideg harapnivalót is)

Fődíj: 40 000 Ft értékű utazási utalvány

FRANCIA NYELVTANFOLYAM

A 90 perces órák hétfőn (haladó) és kedden (kezdő) 18.00 órától.

A tanfolyam havi díja 4000 forint.

**BÁLINT ZSIDÓ
KÖZÖSSÉGI HÁZ**
1065 BUDAPEST, RÉVAY U. 16.
TEL: 311 6669 | WWW.BALINTHAZ.HU